

ՎԱԶԳԵՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ- 90

1998-ին հայ ժողովուրդը նշում է ծննդյան 90-ամյակը իր երեք մեծ զավակի, «որը տիրակալը էին» հոգու, մտքի եւ սրտի, մեկը՝ հոգեւորական, մյուսը՝ գիտնական, երրորդը՝ գրող։ Այդ երեք փառավոր անունն է՝ Վազգեն Ա կաթողիկոս, Վիկտոր Համբարձումյան, Վիլյամ Սարոյան։

Վազգեն Ա Պալճյան կաթողիկոսին ճակատագիրը բաժին հանեց հայոց հովվապետությունը մի պետության մեջ, ուր անաստվածությունը որպես պաշտոնական գաղափարախոսություն էր հռչակված։ Սակայն լինելով հայոց ամենաերկարակյաց հայրապետներից՝ նա տեսավ նաեւ անկույր խորհրդային կայսրության եւ անկախության վերականգնումը հարազատ երկրի։

Վազգեն Առաջինն Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրվեց 1955թ. սեպտեմբերի 30-ին՝ մինչ այդ հանդիսանալով Ռումինիայի թեմի առաջնորդ։ Նրա կաթողիկոսության շրջանը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի համար եղավ բարգավաճման ժամանակաշրջան։ Այդ տարիներին համայնավարները փորձում էին աշխարհային ներկայանալ որպես բաղադրարկի պետություն, ուր ապահովված է խղճի ազատությունը, որից առավելագույն օգուտ քաղելով՝ Հայոց կաթողիկոսը, մի կողմից մասնակցություն քերելով խորհրդային քաղաքականության հիմնական բնագավառներից մեկին՝ «խաղաղության պահպանման» շարժումին (որի համար նաեւ մի շարք պե-

տական պարզեցումների արժանացավ), մյուս կողմից կարողացավ ծավալել ընդարձակ ազգային ու եկեղեցաշեն գործունեություն։ Կաթողիկոսը նախ շինարար-

րական, նորոգչական լայնածավալ աշխատանքներ իրականացրեց Ս. Էջմիածնի վանքի տարածքում (վերակառուցվեցին նոր Վեհարանը, Ալեք եւ Մարի Մանուկյան գանձատունը, վանատուն-հյուրանոցը եւ այլն), Մայր տաճարում, Էջմիածնի Ս. Հռիփսիմե, Ս. Գայանե, Ս. Շուրապե, Ս. Աստվածածին եկեղեցիներում, Գեղարդի ու Խոր Վիրապի վանքերում, Երեւանում (ուր հիմնովին վերաշինվեց առաջնորդահիստ Ս. Սարգիս եկեղեցին), Օշականում, Բյուրականում եւ այլուր։ Կաթողիկոսի սեւեռում ուշադրության արժանացան Հոգեւոր ճեմարանը, «Էջմիածին» ամսագիրը, Մայր

Արքի տպարանը, Երեւանի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանը։ Արտասահմանյան շրջից տպագրությամբ լույս տեսան այն տարիների համար բացառիկ հրատարակություններ («Հայկական եկեղեցիներ», «Հայկական խաչքարեր»՝ Ս. Էջմիածնի գանձերը) եւ այլն)։

Վազգեն կաթողիկոսը 6 անգամ օրինեց Հայոց սրբալույս մյուռոնը։ Նրա արժույթական ժամանակ ընդարձակվեցին Հայոց Եկեղեցու միջեկեղեցական հարաբերություններն ու միջազգային կապերը, խորացան հայրենիքի՝ սփյուռք փոխհարաբերությունները, որոնց մեծապես նպաստեցին Հայրապետի՝ արտասահմանյան թեմեր կատարած շուրջ երեք տասնյակ այցելությունները։

Ջուտ եկեղեցական եւ մշակութային բազմաձև գործունեությունից բացի, կաթողիկոսն ուղղակի կամ անուղղակի ձեռով նպաստեց հայ ժողովրդի ազգային-հայրենասիրական վերելքին։ Նրա նախաձեռնությամբ 1965թ. Մայր տաճարի բակում կանգնեցվեց Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին նվիրված՝ Հայր սուրբին անդրանիկ հուշակոթողը, որին հաջորդեց Շիժեռնակաբերդի համալիրը։ Իսկ 1968թ.

Վազգեն Ա կաթողիկոսը հատուկ կոնգրակով հռչակեց Սարդարավանքի 50- ամյակը, որին էլ հաջորդեց Սարդարավանքի հուշահամալիրի կառուցումը։ 1988-ի դարաբաշխյան հուժկու շարժման ծնունդը դարձավ կա-

թողիկոսի կողմից հաստատված Արցախի թեմը, որը կարելի էր կատարեց արցախահայության համախմբման գործում։

Վազգեն Վեհափառին բախտ

վիճակվեց տեսնելու եւ օրհնելու Հայոց նոր անկախ պետականության ծնունդը (23 սեպտեմբեր, 1990թ.)։ Նրա օրհնությանն արժանացան նոր անկախ Հայաստանի առաջին խորհրդարանն ու առաջին նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանը (11 նոյեմբեր 1991թ.)։

Հայ ժողովրդին ու Հայոց եկեղեցուն մատուցած իր բազում ծառայությունների համար Վազգեն Ա կաթողիկոսը 1994թ. հունիսի 28-ին, առաջինը լինելով, ՀՀ նախագահի ձեռքից ստացավ Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն պարգևը՝ «Հայաստանի ազգային հերոս» կոչումը։ Նույն թվականի օգոստոսի 18-ին ծերունավարդ Հայրապետը կրեց իր մահկանացուն։

Գործունեության այս հալիվրձ նկարագրությունը, սակայն, թեքի կլինի, եթե չընդգծենք, որ Վազգեն Ա կաթողիկոսը շատ մեծ հեղինակություն էր վայելում Հայաստանի բնակչության մեջ։ Եկեղեցուց, կրոնից հեռու մարդիկ, անգամ համայնավար գործիչներ, ղեկավարներ, խորը

հարգանքով ու անբարյոց ակամաճանքով էին լցված նրա նկատմամբ։

Արքայապետության վերջին շրջանում Վազգեն կաթողիկոսը,

բնականաբար, խորհում էր Լուսավորչի Արքի վրա իրեն հաջորդողի մասին։ Նրա հիշողությունից անցնիք էին Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Գաբրիել Բ-ի հետ անցկացրած օրերը, լինելի դրանք Տաթև կատարած հոգեշունչ ուխտագնացության թե Գյումրիի երկրաշարժի աղետալանքին օգնելու մտախոհության ժամանակ, հայ կաթողիկոսների բոլոր պնդումներին հակադրելու թե նորանկախ հայոց պետականության սատար կանգնելու ձեռնարկներում։ Հայ եկեղեցու միասնությունն ապահովելու եւ այն հզորացնելու խնդրում գաղափարակցի ու արտակից էին նրանք, եւ պատմությունն արդար ընտրություն կատարեց, Վազգեն Ա կաթողիկոսին փոխարինեց Գաբրիել Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը։

Կարեն ՄԱՐԵԿՈՅԱՆ

ՈԳԵՂԵՆ ԿՅԱՆԷ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրիել Առաջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հովանավորությամբ լույս տեսավ Վազգեն Առաջին Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 90-ամյակին նվիրված «Ոգեղեն կյանք» գիրքը։

Քը աշխատասիրությամբ Յովհաննես Պապկյանի եւ Ջուլիա Գալստյանի։

Գիրքը կազմվել է երջանկահիշատակ կաթողիկոսի հետ տարբեր աղբյուրներով, տարբեր տարիների ունեցած անտիպ գրույցներից, ելույթներից։

Գրքի խմբագիրն ու խորհրդատուն Գաբրիել Գալստյանյանն է։

ՎԱԶԳԵՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԵՐՈՒՅ

Մարդ անհատի հոգու գերագույն զարդը, գերագույն պարծանքը բարոյական գիտակցության հրաճայականն է, որով իր հոգուց արմատախիլ պետք է ամրի անցյալից մնացած արմատները, եսակենտրոն մոլորմանը։ Եւ այդ բանում նրան օգնել է, օգնում է եւ պիտի շարունակի օգնել մեր Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, որն իր խորհրդակատարություններով ու բարոյաբարձր մի տեսական անընդհանրական սիրտ միության մեջ։

Հայաստանի գյուղացիք, երբ տեսնում են մի եկեղեցու շենք՝ կիսավեր կամ փլուլ եկած, չեն ասում՝ բանդված եկեղեցի, չեն աս-

ում՝ փլուլ եկած եկեղեցի, չեն ասում՝ ավերակ եկեղեցի, այլ՝ խոնարհված եկեղեցի։ Մա շատ հատկանշական է եւ շատ իմաստալից եւ խորհրդանշական։ Կարծում ենք՝ ոչ մի այլ ժողովուրդը այսպիսի արտահայտություն չի գործածում։ Հայ գյուղացու գիտակցության մեջ եկեղեցին չի կարող կործանված լինել, չի կարող քանդված լինել, չի կարող ավերակ լինել, այլ խոնարհվում է միայն ժամանակավորապես։

Բոլոր քաղաքակրթ ազգերի ճոցի մեջ կան քաղաքական կուսակցություններ, գաղափարական հոսանքներ, մշակութային, գիտական եւ այլ խմբավորումներ, սակայն եկեղեցին այդ բոլորից վեր պետք է կանգնի՝ բոլորը իր մեջ միավորելու համար։ Բոլոր կուսակցությունները եւ խմբավորումները բնական կեր-

պով, անհրաժեշտորեն, իրենց սահմանումով իսկ հատվածական են, բառին ոչ բացասական իմաստով, նաեւ հարափոփոխ ու ժամանակավոր՝ առավել կամ նվազ չափով։ Մինչ Եկեղեցին չի կարող հատվածական լինել իր կոչումով ու իր սահմանումով իսկ, չի կարող ժամանակավոր լինել։

Պարտավոր ենք գիտակցել, թե պատմությունը ինչ-որ հեռու անցյալում տեղի ունեցած դեպքերի պարզապես մի շարադրանք է, պարտավոր ենք գալ, թե պատմությունը մեզ հետ քայլում է եւ քայլ առ քայլ հարստացնում մեր ազգային հավաքականության կենսափորձը։ Անցյալի փորձառությունը լուսավորված պարտավոր ենք առաջ ընթանալ դեպի մեր ապագան՝ մեր ոտքերի տակ մայր հողը ունենալով որպես ամուր պատվանդան։

Այսօր, երբ մեր պատմության մեր դիմավորում, հուշակոմով մեր նորածին հանրապետության անկախության, հիշենք հայրենաստեղծ մեր Հայկ նահապետին եւ Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչին, որ Զրիստոսի արարչագործ լույսով ոգեղենացրեց կյանքը Հայոց, որով աշխարհի հորիզոնի վրա բարձրացավ ծիածանը «Փառանք լույս» մեր անմահ Ոսկեդարի։ Նաեւ հենայսու, մեր ազգի տենչանքը պետք է լինի անկախության ճանապարհով հասնել ազատագրված հայ ոգեկանության մեր բարձունքների։

Հայեր, որ ի Հայաստան եւ որ ի սփյուռս աշխարհի, արթնացեք եւ ուխտեցեք մնալ հավատարիմ ազատ Հայկ նահապետին եւ մեր հոգիների Լուսավորչին ամենատարբեր։

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՐԵՒԵԼՔԸ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՈՂՋՈՅՆԻ ԽՕՄԲ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՐԵՒԵԼՔԸ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻՆ

ԵՐԵՒԱՆ, 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, 1998

Սեպտեմբերի 15-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում սկսվեց «Հայաստանը եւ քրիստոնյա Արեւելքը» միջազգային գիտաժողովը՝ Հայաստանում քրիստոնեությունը պիտակահան կրոն հռչակման 1700-ամյակի պերպական հանգանաժողովի նախաշեղորայմը:

Ն. Մ. Օ. Տ. Տ. Ամենայն Հայոց
Գարեգին Ա կաթողիկոսը ներկա
գտնվեց գիրաժողովի բացմանը
և Հայրապետական ողջույնը
հղեց գիրաժողովի մասնակիցնե-
րին:

Սրտի խոր գոհունակությունը եւ սիրտը ու գնահատանքի զգացումները կ'ողջունենք այս Գիտաժողովը, Հայաստան եւ Հիփոստոնայ Արեւելքը» ընդհանուր բանաձեւին տակ, լայնակակերպումը՝ քրիստոնեւութան որպէս պետական կրօն ճանաչման 1700-ամեակին առիթով Հայաստանի Հանրապետութեան յղով՝ նշանակալուծ Յանճմանժողովի նախաձեռնութեամբ:

[illegible]

արած իմ մեջ: Եւ այսօր, խոստովանելով, որոշ մայական հոգի կը կրէիս՝ գիտնականի իրենց կոչումը՝ ւ առարկայները իրովին արժեցնում եւ արժեցնող իմ եղբայրներուն և բոլորներն, որոնք համայնապահներն սակիկներն, մտնողաշահներն խոշորներն, մագաղարներն մօր ու խոնամ էջերէ, հողի ընտրէրէ, աւերակներու կտորներէ, քրիկային փոշու անկիւններն որ յայտնաբերումներ կը կատարէին հայոց եկեղեցոյ եւ ազգի յատմութեան եւ մշակոյթի այլապէս բնագաւառներուն մէջ: Չորհօ՛ւմէ Կիտի փափաքի որ Զեք գեղջերէնը մայանքի թառնային նստն

ինձի, որպեսզի ես ալ կարենայի գե-
յասամբ վայելել բարիքները ձե-
շարունակալուոր ուսումնասիրական
պրպտումներուն:

Բացման ալս միտսին իմ ցանկո-
րինն է մէկ երկու իրողութեանց ան-
դրադառնալ ալս Գիտաժողովի դե-
րին եւ անոր կապումը սպասումնե-
րու մասին:

U.

Բարձրորժնե կը գնահատենք այն երևույթը, որ նշումն է Գիտաժողովի ընդհանուր բնօրինակի բանձնաժողովին իսկ մեջ «Հայաստանի եւ Երրեստանայ Արեւելք» Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, անցեալ դարերու վրայ իրագործում ինքնատարաշարժութեան ընթացքը, առհասարակ մշակոյթ բառով տարազուանակ է որ դիտուի իր ընդհանուր շրջագծիին մէջ որ եղած է Արեւելեան Երրեստանութիւնը: Զիշտ է որ այս օրերուն Արեւելք եւ Արեւմուտք հասկացողութեանները չեն այն իմն, որ եղած էին անցեալին: Այսօր Արեւելքը ներկայ է Արեւմուտքին մէջ, եւ փոխադարձաբար: Բայց նոյնքան ճիշտ է որ Հայց. Եկեղեցին եւ հայ մշակոյթը իրենց հոյակապորդ պարզ եւ առանկարք ի հաղորդութեան ըլլալով Երրեստանայ Արեւելքին հետ, յատկապէս Յունական, Ասորական, Վրացական ամանդութեանց եւ ստեղծագործութեանց հետ: Այնի ոչ շրջանիկ էր, Խաչակարց շարժումն էր, որ Հայց. Եկեղեցին եւ Հայ ժողովուրդը Արեւմուտքի հետ մշակեցին սերտ յարաբերութիւններ: Բայց իր կազմաւորման շրջանին, 4-րդ, 5-րդ, 6-րդ դարերուն Երրեստանայ Հայաստանը ինքզինք իրագործեց զկախութարար Արեւելեան Երրեստանայ մշակոյթին հետ ամանդակաւ եւ սերտ յարաբերութիւններ մշակելով: Այդ կենդիւր մնաց անաւարտ Հայց. Եկեղեցւոյ մէկին, դասաւարանական ընթերցմներուն, հոգեւոր կեանքին, կանոնական դրոշմութեան եւ արտեսի իրագործմաններն մէջ: Հայ քրիստոնէական մշակոյթը, հետուարար, չէ եղած արդիւնք կոզիպակայ գոյալիմակի, այլ յարաբերական ուժով ընթացի: Վրայ քաղաքականական գաղմբանիկ երեւոյթը հայ գրականութեան մանաւանդ սկզբնական մաստորման շրջանին եւ բոլոր վերածննդական յատուկ շրջաններուն:

P.

Պատմությունը, անցելի ժառանգությունը, չէ կարելի բռնելն ուսույթային մասնագիտությամբ: Այսի ուժայն բան մը կայ պատմության մեջ չի՞ր ընդհանրապես կ'երեսալայուի: Պատմությունը, իմ պարզ ուսակազողութեամբ, անցեալի դժներու ու դէպքերու ցուցեանդն է իմ, պարզապէս բազմաբանային պահի պատմութեան ու անցեալի ծաւալման նուիրում զործանութիւն մը: Պատմութիւնը ճշմարտութեան բռնումն է որ ոչ ոք միւս ներգործել չի՛նք նկատի ունի մաս: Սեփական

խօսքը շատ անելի խորունկ է քան այն ինչ որ երբեմն սովորական քարոզիչներ կը պատկերացնեն: Յիսուս լսաւ. «Եւ ծանիջիք գճշմարտութիւնն, եւ ճշմարտութիւնն ազատեցէ զձեզ» (ՅՈՎՀ. Ը. 32):

Շնամուրտքիցը մարդ էակին եւ ազգին կուտայ իր ինքնութեան յատկ իմաստը: Մեզ կը փրկէ եւ մայակեմ. պարագայական. մասնախի. մակերեսային ինքնընթանումներ, որոնք յաճախ մեր կորուստեան պատճառ կը դառնան: Որքան ընդ ըսած եմ որ պատմութիւնը, ճիշտ բնութմամբ, ցոյց կուտայ աշխարհի մէջ մեր կարած ճանաքն, որուն մէջէն կրնարք առիշ յտակ բնութիւն, տեսնել եւ գծել մեր գալիք ճանապարհորդութիւնը: Չզատկական. ինքնասիրական. ինքնահպարտական եղանակներով, ի կարելի յտակ տեսնել մեր գնեց: Պատմաբանին. բանատիրին, ցիւսակախին ակնցոյց գոյն չի կրնար ունենալ: Պարզ, չինք եւ ուղիղ պէտք է ըլլայ անոր մայութիւնը: Եզրին Կորսնցին ըսած է ատուածային, գրքերական, անտեսանելի, ինքնակի իրականութեանց համար, թէ «Յորժամ գաներտութեւ եւ գնիւրի գնչւոնցնատոր գորտիւրիւնճաղիւր, որ. քանցի մարնատուր իկալ է, պարտի գմիտս յտակել եւ զիտուիտուր սրբել, գլոյշա շարժմանց պարգել, իր յայն գոր առաջի եղհասանել կարացեց: Նա եւ որ ընդ ճառագայտս արեգականն հայել կամիցի, պարտի գպտորտութիւն աչանք գաղտն եւ զիլմի ի բաց պարգել, իր մի մարքը որ գրքոր չլորայցնեմ. սրգել հայելոյ ի յտակալտիւն լուտոյն լիցիսն: Արքա՞ն ճշմարիտ եւ այս խօսքերը մասն աշխարհի եւ կեանքի տեսանելի երեւոյթներուն համար...

Մենք կը սպասենք որ այս գիտա-
ժողովը բերէ նոր լոյս ճշմարտու-
թեան վրայ, ապրուած կեանքի եւ
ստեղծագործութեանց վրայ, որպէս
զի անիկ յստակ եւ վճիռ տեսնենք
1700-ամեայ քրիստոնեական ժա-
ռանգութիւնը հայ ժողովուրդին:

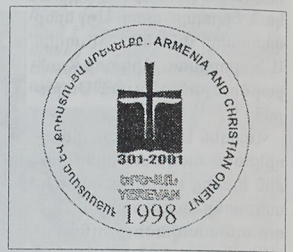
 $q.$

Հայք. Եկեղեցին խոր ու բազմա-
նյալ անցնալ ունի, բայց իր ան-
ցնայի չի վերածառն։ Մյուս շնոր,
սպիրո, գործող կեանք է առ զոչ
Հայրութեան կեանքին մէջ Ի Սայր
Հայաստանն ու ի սփիւռս աշխարհի։
Իսկ ժողովուրդի կեանքը ներկայ
ժամանակներուն, քրիստոնեական
կառնութեան այս երկրորդ հազա-
դամեակի վերջին տասնամակնիկ
նոր ընթացքի մը, նոր ուղիի մը մէջ
նստած է Հայաստանի Մկնակ Հան-
րապետութեան հռչակումով։ Երբ
անցնալին, շատ յաճախակիօրէն,
Իսկ ժողովուրդն ու Հայք, Եկեղեցի-
ն կեանքի ընթացքը կ'իրագործուի
Ի վայելարաբար օտար ոյժերն ու
կեկտիօնիներուն կամ կայարտին-
ներուն տիրապետութեան ազդեցի-
ւեան տակ, այսօր այդ ընթացքը
լարած է ազատ արտայայտուի-
լիս հայ ժողովուրդի կամքին։ Պարս-

կական մագդեղական կայսրությունը, կամ Բիզանդական քրիստոնեայ կայսրությունը, կամ Օսմանեան Թուրքիան կամ Յարպական Ռուսիան կիսմ Սովետական Մարտինը չեն այլևս որ իրենց կամքը կ'պարտադրեն հայ ժողովուրդին։ Այսօր Հայաստանը ու Հայց. Եկեղեցին անմիջական պատասխանատուութիւնն են հայ ժողովուրդին։ Բազում դարեր այդ անկախութիւնը կորսնցուցան, բայց զայն մշտտ երազում ու անըր համար պայքարած հայ ժողովուրդի այսօրուան ապրող ու պատասխանատուութիւն տանձնէն զիտողը գտանկներուն համար խանդավառութեան, ոգևորութեան, ցմհոտեան սկզբնական օրերը անցան։ Եօրանալ կ'անքմնեղող Հանրապետութիւնն է արդեն մեր նոր Հանրապետութիւնը, որուն որդեգրած ազատութեան պայմաններուն տակ մեր պատասխանատուութեան է կոչուած Հայց. Առաքելական Մ. Եկեղեցին իր Մայր Աթոռով, Աննայան Հայոց Կաթողիկոսութեամբ, Ս. Էջմիածնով, ու բոլոր միւս Առիթապետական Աթոռներով։

1700-ամակի բոլոր ձեռնարկները՝ ուխտագնացություններ, ցուցահանդեսներ, հրատարակություններ, գիտատեղյակներ, վերանորոգչական և նոր շինարարական աշխատանքներ ունին մեծ նպատակ կարելի և բարձրագույն աստիճանի լայնություններ տեսնել, ընթերցել մեր ինքնութիւնը որպէս քրիստոնէայ ազգ, անցնելիս իրագործուներէ, դրական ու ժխտական երեւոյթներու, յաջողութիւններու ու ձախողութիւններու անաչառ, համարձակ ճանաչմամբ, դէպի ապագայ երթալ մեր ճանապարհին վրայ: Մեր իմնամանաչման բիւրեղացուի ժամանակն է այս ժամանակը, մասնաւորն է Մայր Հայաստան մէջ ամցնող եօթամասնութիւնը խորիցային բնափոխական իշխանութիւն բոլոր ինտերնէթը ձեռքազատուելով ու ազատ ու անկախանող մտածողութեամբ մեր ինքնութիւնը պարզելով, ամրացնելով և զարգացնելով: Արդիւհետեւ այդ բնական իշխանութիւնը ոչ ոք չի տալ քաղաքական կամ տնտեսական և կամ վարչական բնագավառներու մէջ գործեց իրերը, այլ նաեւ ու մասնաւոր իրաւներ արժեքներու, ազգային առողջ բնութեաններու, մեր անցեալի արդեւստակէտ, դիտումնադարական (տեղեփոխական), մէկնաբանութեամբ բնագաւառներուն մէջ:

Հնէաբարձր, ճշմարտութեան արժանապատիւ պետք է դառնայ մեր իմաստասէր, հոգեւոր, բարոյական, ազգային կեանքի մայրաղտը: 1700-ականները արանկէլի, բացառիկ պահ եւեթ էր՝ կեղեիկցիք, երբ՝ պետութեան եւ երկրի միջոցառողի համար վերադասեցնելու այդ մայրաղտը եւ արարածունդի համար խառնուելու արահետներու մէջ: Սկիւր էր ինչ մտածամտը եւ ինչ, անկենդանութեամբ ընկալողը: Եւ ինչ, անկենդանութեամբ ընկալողը, որոնք վստահաբար չէին ճշմարտութեան արժանապատիւ պետք է դառնայ մեր իմաստասէր, հոգեւոր, բարոյական, ազգային կեանքի մայրաղտը:

նաճանաչման, «Ծանիր գ-Քեզ» շարունակական ընթացքին մեջ, մանաւանդ մեր պատմութեան այս բախտորոշ հանգրուանին:

2.

Վերջին մտածումն մը եւս կ'ուզէի ձեռք բեր քանակն այս բնին հետ առաջ: Հայր. եկեղեցւոյ պաշտօնական ինքնատրութեան կամ քրիստոնեութեան որպէս ազգային կրօն պետական մասնաշման 1700-ամեակը գտնու հայկական շրջանակներուն մէջ մշտնջող տարեկան մը է: Հաժողութեան 1700-ամեայ թիստոնն յայտն վկայութիւնը կը պատկանի խմային քրիստոնէական եկեղեցւոյ եւ նախ մարդկութեան պատմութեան: Սասանադարաք միջ-եկեղեցական (էկլիսիական) այս դարաշրջանին է՝ կարծի կողմանայ, մեկուսանալու մէջ ազգային շրջանակներուն ու միջ ինքնապարփանկութիւ, «մեք մեր եղով տակալութիւ» ինչպէս կ'ըստ ժողովրդական առածը: Միայն ինչոյ բարձրագոյն աստիճանի գնահատանքով կ'ոյրոնեն այս գիտածովորէին մասնակցելու եւ ազգութեան ոչ-հայ մեր պիտի գիտնակմանը, որոնք կուգան որիչ մշակութային ժառանգութիւններն եւ իրենց կեանքին ու գործին մաս եւ բաժին են դարձուցած Հայ ժողովորդի, եկեղեցւոյ, լեզուի, մշակութիւ պատմութեան ուսումնասիրութիւնը: Մեր ցակցութիւնն է որ Հայաստանակ որոս. արտասահմանի այլ գիտնակն, ակադեմիական եւ գիտարեւեստական կերտմներն, համայնաբաններն եւ գիտական հաստատութիւններն կողմն եւս ձեռնարկին նման կամ այլ կարգի մեծ ու փոքր գիտածովորկմեր, որպէսզի մինչեւ 2001 թուականը մեր ժողովորդը կարողանայ վայելիչ ճշմարտութեան բարիքները ինք իր մասին եւ շարունակել իր յառաջդիմական կեանքը ընդ հաղորդութեան այլ ազգերն, եկեղեցիներն եւ մշակութիւններն:

Բացման այս նիստին իմ ցանկու-
թիւնն է մէկ երկու իրողութեանց ան-
դրադառնալ այս Գիտաժողովի դե-
րին եւ անոր կապումս սպասումնե-
րու մասին:

Յաջողութիւն ձեզ, բարի երթ Գի-
տաժողովին:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ
Սեպտեմբեր 1998
ի Ա. Էջմիածին

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ԱՐԵՒԵԼԷՐ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՒԻ ԽՈՍՈՒՄ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՅՑԵԼԵՑԻՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՄԲ. ԷԶՄԻԱԾԻՆ

Սեպտեմբերի 16-ին Մայր Առաքելական Սուրբ Եղևթանում Նորին Պատվարկության Ամենայն Հայոց Գահավակունի Ա կաթողիկոսն ընդունեց հայտույթ օրը երեսնամյա պլանով «Հայաստանը եւ քրիստոնյա Արեւելք» միջազգային իտալացողովի մասնակից գիտականներին ու հայագետներին՝ ժամանած ԱՄՆ-ից եւ եվրո-

պական տարբեր երկրներից: Ողջունելով հյուրերին՝ Վեհա-
խառն Հայրապետը ներկաներին
որավիտեք անկաշկանդ գրույցի՝
Հայաստանում բրիտանություն
1700-ամյա հորեվանը նորանոր
գործերով արժեւորելու հարցե-
նի շուրջ:

Նորին Սրբութիւնը տեղեկաց-
նեց Մայր Աթոռում պահպող

Կարգը 600 ձեռագիր մատյանի
պահպանման ն ուսումնասիր-
ման, հրատարակման աշխա-
տանքների մասին: Գյուրերի
ստորագրված Կեհափառ Հայրա-
պետի անդրադարձած Գեա-
1700-ամյա հոբելյակին նվիր-
ված՝ Հայաստանյայց Առաքելա-
պետ Եկեղեցու հրատարակչա-
րան, Եկեղեցու նախագահ Բա-
գրատ Բաբայանի և Գեորգի

Զրկազերհին:
Ընդգծելով հայագիտության
հասկարեզուն Հայաստանյայց
Մուսքեական Եկեղեցու դերը՝
հյուրերը մատնեցին, որ այ-
սօր Գեղորդյան իղեկուր ծնն-
դանի սաներն իրենց աստվա-
ծաբանական գիտելիքներով
կարող են մեծ ավանդ ունենալ
հայագիտության գաղազման

գործում:
Հանդիպման ավարտին հյու-
րերը եղան Մայր Աթոռի թանգա-
րաններում, ապա Վեհափառ
Հայրապետի հետ մեկտեղ մեկ-
նեցին Օշականի Սբ. Մեսրոպ
Մարտիրոս դպրատուն:

**ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ԱՄՓՈՓ ՉԵԿՈՅՑ**

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌԻԹԵԱՆ

Յուճկուար-օգոստոս 1998

Ներկայացուած Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի նիստին, 24-26 օգոստոս 1998

Սիրելի Հոգեւոր եղբայրներ,
Հարգարժան աշխարհական
ծողողականներ,

Բոլորդ ալ լաւ կ'ըմբռնէ որ
այս անգամ Մեր տոնէկագիր
քիչ աւ տարբեր նկարազարդ
է տարողութիւն ունի: Որովհե-
տեւ անցնող 8 ամիսներու
առաջին 4-ի ընթացքին Սենթ
Մար Աթոռի մէջ ղեկավարե-
ցանք ընդհանուր գործունեւ-
թիւնը: Սմայեալ չորս ամիսնե-
ր առողջական պատճառնե-
րով հարկադրուեցանք բացա-
կալի Սայր Աթոռն եւ հեռուն
հետեւիլ եւ որոշ ուղղորդիւն-
ներ տալ Մեր կողմէ մշահա-
կուած **Վաճառեալ խորհուր-**
դին (Յուսիկ Արքեպ. Սամբու-
րեան, Ներսէս Արքեպ. Պողա-
պալեան, Գարեգին Արքեպ.
Ներսէսեան, Հայկազուն Ծ.
Վրդ. Նամարեան, Սիքայել Ծ.
Վրդ. Արշակաեան, Արտակ
աբեղալ Տիգրանեան, արմ. Գե-
ւորդ Կեօկչեան), որուն կը յա-
տնէք Մեր խոր շնորհակալու-
թիւնները:

Աղդարեւ, Ապրիլի 14-ին, Ձատիկի տունէն երկու որ ետք, բժշկներու կարուկի յանձնաժողովութեամբ, մեկնեցանք Լոնտոն թշկական քննութեան համար՝ մեր բերանի մէջ յաջ եկած փոքրիկ ուռուցքի մը պատճառաւ: Լոնտոնի մէջ ի յայտ եկաւ որ եղած վերքը կը կարօտէր անմիջական եւ ան-խտրովագէտի դարմանումը: Յետ խորիքակցութեան յարմար դատուեցաւ որ իւր ետքի մէջ տեղի ունեցաւ երկրորդ քննու-թիւն մը եւ, ի հարկին, այնտեղ չատարուի դարմանումը, որ երկու-երեք ամիսներու վրայ տարածուելիք թշկական գոր-ծառնութեան ընթացք մըն էր: Ընտրի, Լոնտոնէն անցանք իւր ետքի մէջ այնտեղ յետ ստուգ-ման դարմանումը սկսաւ շո-ղորդակմաներու (radio ther-apy) եղանակաւ որ տեսնե-ցերէք-չորս ամիսներ: Փառք Աստուծոյ՝ դարմանումը լա-ւարկուեց ի տուած եւ անաւ երկու օրեկ ի վեր վերադարձա-ծն Մայր Աթոռ եւ վերստացած իմ պատատուութիւններուս:

Արդեն իսկ հայ մամուլի միջոցաւ **Գոհաբաբական եւ Շնորհակալական Գիր** մը տպագրեցինք բոլոր անոնց, որոնք հեռավայրային խոսակցութիւններով, մանակներով, հեռագիրներով, ծաղկեփունջներով իրենց բարեմաղթութիւնները յայտնեցին, եւ շատեր լուռ աղօթք մատուցին առ Աստուծոյ հայ առողջութեան համար: Չեզի են, որպէս Գերագոյն հարկիդի անդամներ, կը ներկայացնենք: Մեր շնորհակալութիւնները:

Մեր երկիրը ալ այս շրջանին, յատկապէս Փետրուարի 4-էն մտադին անցաւ եղաշրջման ընթացքի մը մէջէն, երբ ճախագահ Իսիծ. Լեւոն Տէր Պետրոսեան Միտման ճակատի մարտադաւաճութեան իր պաշտօնէն եւ 40 օրեր յետոյ, Մարտի 30-ին, ընդ ճախագահի ընտրութեան վարչապետ Ռոպէրթ Զոհաբեան: Փետրուարի 11-ին, վարչապետ Ռոպէրթ Զոհա-

րեան, որ ստանձնած էր նաեւ ժամանակադրագանք նախագահի պարտականութիւնները մինչեւ նոր նախագահի ընտրութիւնը, այցեւել Մեզի Ի Մայր Աթոռ, որ խորհրդակցութիւններ ունեցանք այս անգամ շրջանին մասին: Մենք Մեր հայրապետական պարտքը կատարեցինք՝ նոր Նախագահի եղոյնան պարտութիւններ, որ օրինութեան աղօթք արտասանեցինք եւ հայրական խօսք ուղղեցինք խորհրդարանի մասնաժողով ընտրելի օր տեղի ունեցած Օփերայի շէնքին մէջ, ի ներկայութեան հրաւիրելի հաստատութեան:

Փառք Աստուծոյ՝ այս բոլորը եւ առնչակից այլ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան խաղաղ, օրինական կայաններու տակ, քաղաքացիական առողջ մթնոլորտի մէջ, որուն ջատկագոյժ եւ գնահատողը համրիւսացեան Մեր հրապարակային խօսքերով:

Անցնիք գործունէութեան այլապէս ընթացաւորներուն.

Ա
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Միաբանական կեանքը յընդ-
հանուրս անցաւ սովորական
ընթացքով: Մենք է որ վերջին
չորս ամիսներուն զրկուած
մանցինք Միաբանութեան հետ
ժամերգութիւնները վայելել եւ
հաւաքոյցներ ունենալ է Մեր
քառամսեայ բացակայութեան
հետեանքով:

Ուրախություն է Մեզ համար
այստեղ յիշատակել որ Մեր
Միաբանութեան երիտասարդ
անդամներէն չորսը ուղարկե-
ցինք արտասահման բարձրա-
զուն ուսման նպատակով՝

ա) **Քաղաքատ Արդ. Գալստեան**, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիրը, Յուլիսիի մէկնցաւ Անգլիա, ուր անգլերէն լեզուի երկամսեայ դասընթացներու հետեւելի ետք պիտի ընդունուի Սորֆիլդի Աստուածաբանական Դաստիարակական Գոլլէժը աստուածաբանութեան դասընթացներուն հետեւելու համար, որպէս կանոնադրու ուսանող.

բ) Կարապետ Արք. Յարու-
թիւնեան, Օգոստոսի սկիզբը
մէկնեցաւ Լիոն (Ֆրանսա), ուր
կարծեալ ֆրանսեիւն լեզուի
հմտանալէ ետք, Լիոնի կաթո-
լիկ համալսարանի մէջ պիտի
իւնեղէր աստուածաբանական
ուսումնազօրնուըն.

գ) ԱՆՈՒՀԱՐԱՆ ԱՐԺ. Ժամկո-
չեան, մօտ ատենեն կը մեկնի
Գերմանիա, Զալլէ-Ուիթթենպ-
երկ համալսարանի մէջ հետե-
ւելու համար երաժշտագիտա-
լան ուսմանց.

դ) **Յարուբին Արկ. Յարուբինեան**, Օգոստոսի վերջին կը մեկնի Զուրիցերիա, ուր եկեղեցիներու Յամաշխահային Խորհուրդի առնչուած Պոստի Էկովմենական Ինստիտուտի մէջ պիտի հետեւի տարեկան

յատուկ դասընթացքի էկումեն-
նական միութեամբ շուրջ:

Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության նախարարին հետ խորհրդակցելու ելք, որոշեցիմք որ Գերագնաց Ղոզեւոր եհմարանի աաքրաակն սանելու ոնմնք երթան քանակ՝ հոգեւոր ծառայալուեան առաքելութեամբ, որպէս օգնակալներ քանակի Ղոզեւոր խորհրդատու (chaplain) հայր Կրթանս Կրդ. Արքահանեանին:

Տառք սրտի, կ'ուզեի արծա-
նագրել այստեղ, որ Մեր բա-
ցալայությունն Մեր Միաբանու-
թեան անդամներէն Արծալիոր
Թմնի Անաջորդդ Գերշ. Տ. Աւե-
ղիկ եպիսկոպոս Արիստակե-
սեան, ուրիշ աշխարհական
ամծերու հետ միասին, բանա-
կա գամաններէն դուրս բե-
րուած գումարի իրացման ամ-
բաստանութեամբ բանդ ե-
րրուած: Մեր ժամանումն աս-
դին, երկու օրերու ընթացքին
կարգիտիւիքն չունեցանք
զբաղելու այս հարցով: Բնա-
կանորէն պիտի զբաղիք յա-
ռաջիկայ օրերուն: Եղած ամ-
բաստանութիւնը կ'պա չունի
հայ եկեղեցւոյ հետ: Բաղադ-
րական օրէնքներու համա-
ծայն քննարկման է ենթադ-
րուած: Երբ քննութեան ար-
դիւնները բացայայտուին
ըստ այմն իւ տօրիքինքն պար-
տն ու պաշտշանք յետ խորի-
րակցութեան Գերագոյն Յոգե-
ւոր խորհուրդի Յայտատան
յնէ ետոր անդամներուն հետ:

Այս գլխավորումի տակ կ'ուզենք յիշատակել Սիաբաններու եւ Հայաստանի թենեքուն մէջ զորո՞ղք քահանաներու տարեկան միօրեայ հաւաքը, շուրջ 120 հոգեւորականներու մասնակցութեամբ, որ տեղի ունեցաւ Մարտի 20-ին (այս օրը) Ս. Էջմիածնի մէջ:

Բ
ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՀՈԳԵԻՈՐ
ՃԵՄԱՐԱՆ

Շուրջ ութսուն տարիներ Գեորգեան հեծարանի պատմական շենքը չէր ծառայում իր սկզբնապես նախատակին: Պետությունն կողմն ապշմ առաջ Արտիկի վերադարձումն ըլլալով և անցնող Սեպտեմբերի վերանորոգակ շենքին (բարեխառքութեմը Տէր և Տիկին Գեորգ և Սիրիլարդ Յովնանեաններու) բացումը կատարելէ ետք, առաջին տարին էր այս տարի, որ Հոգեւոր հեծարանը բոլոր դասանաւորութիւններն է գիտական, ուսումնական ծեփաւորկներն ու աշխատանքները տեղի ունենալն այստեղ:

Ուսանողության բիւր դպրոցական տարեշրջանի սկիզբին 109 էր, աւարտումը՝ 104: Այդ տարի հունձըր առատ էր, բայց դատած նախորդ տարիներուն հեղուգեան հոգեւոր ճնմարան, ունեցաւ 18 շրջանաւարտներ, որոնք այժմ կը պատրաստուին իրենց աւարտաճանոր գրելով ընդ հակողութեամբ Միջառնի Ծ. Վրդ. Սրբապետեանի:

Դասաւանդութեանց կողքին
Եճմարանի մէջ եղան բազմա-
թիւ մշակութային ծեռնարկներ.
դասախօսութիւններ, այցելու-
թիւններ, ցուցահանդէսներ,
որոնց մասին մանրամասնօրէն
տեղեկատուութիւն տրուած է
Տեսուիչ Զ. Դայկազուն Ծ. Կրդ.
Նամարեանի տեղեկագրին
մէջ: Յիշատակելի են 3 ուսա-
նողներու տասնօրեայ այցի ի
Տանիմարքա եւ այլ այցելու-
թիւններ շաբաթական թմերէ,
ինչպէս Սիւնեաց եւ Կոտայքի
եւ այնտեղ անոնց մատուցած
ծառայութիւնները որոնք այն-
քան կենսական են փորձառու-
թիւն ձեռք բերելու տեսակե-
տին:

Կարելիություն կարիքներն
մենք է կրթական, Ս. Գրական,
Սառուածաբանական ճիւղերու
դասաւանդման ուժեղացումը:
Հասկէք է զուրան հրապրել միա-
բաններ, ուրիշ դասախօսներ:
Նիւթական միջոցները սակայն
ժպտաւ են: Անհրաժեշտ է զարկ
տալ Մնայում Հիմնադրամի
(Endowment Fund for
Kevorkian Theological
Seminary): Տեսչի տեղակա-
րին մէջ յիշուած այս հիմնա-
կան կարիքին համար կարելի
է թելադրել որ որոշ անհատ-
ներ ստանձնեն մէկ տարուան
դասաւանդութիւնը (yearly lec-
tureship), որուն տարեկան
ծախար կը գնահատուի 10 հա-
զար տրորք, ներառելով դասա-
խօսի ներքեկութիւնը:

Գ
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄ
ՅԱՏՈՒԿ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՌՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնեական Դաստիարակություն եւ Քաղաքացիական կյանքի սովորական գործունեության գլխավոր կետերը վարել-տնօրէնել 7այր Կազգէր Կոր. Միդպաշանման տղէկագրէն բաղել առաջ պարտիր զգամ յիշատակել այն բացարկէ յաղդուրիւնն արմանագրած ձեռնարկները, որոնց տղի ունեցան երեսնէ «Արամ հայապատուրեան» ընդորթակ համբերապարհին մէջ պէտք զգողականութեան

սերը գործադրությունների մասին Արթուրը և պետության Աշխատա-
թային խախտարարության: Այս-
պես, Յունուարի 3-էն, 13, տար-
օրե շարունակ, հայ դպրոցա-
կան մանուկներու համար
օրական երկու հանդիսութիւն-
ներ կազմակերպուեցան Ա.
Ծճնդեան տօնին ամենը
բնանք և բոլոր երեկապ ուսա-
նողներուն փոքրիկ նուրերն
ըմպուեցան: Աւելի քան
25,000 երեխաներ ներկայ գտ-
նուեցան: Յայտարարեալ իր մաս-
նակցութիւնը բերաւ Քրիստոս
եական Դաստիարակութեան
Զարդոցութեան կերպոր: Մայր
Աթոռը հիւրական միջոցներ
հայաթայեց շէրլու և ճոգէպի
Կիւլամբեքան հիմնադրամը
եկանուտեն: Ուրախութիւն սի-
ռող օրեի հայ մանուկներու
կանանքի մէջ:

Քրիստոնեական Դաստիարակութեան եւ Քարոզութեան կեդրոնը 22 անձերէ բաղկացած մնայուն պաշտօնէութեամբ շարունակեց եւ նոյնիսկ ընդարձակեց իր գործունէութիւնը հետեւեալ մարզերու մէջ. —

ա) Կրօնի ուսուցիչներու պատրաստութիւն. 1995 թուականին ասորին երեւանի, Ստաւրապոլի, Մասիսի, Ապարանի եւ Արմավիրի մէջ գործող դասընթացներուն վրայ անկեցան Գրամադորի (Գուլաբարացի մեծ), Հրապարհի եւ Արովանի (Կուտայի թեմ), Եղեգեանորի (Սիւնեացի թեմ) եւ Վշտարակի (Արագածոտնի թեմ) կեդրոնները, ուր կանոնադր կերպով տեղի ունեցան ուսուցչական պատրաստութեան դասընթացները, ամեն շաբաթ երեք ժամերու դասաւանդութիւններով, երկու տարուան ժամանակի վրայ տարածուած:

Կազմակերպությունը միջո-
րեայ սեմինարներ, ուխտագ-
նացություններ ի Ս. Էջմիածի-
ն Զայաստանի այլ սրբավայ-
րեր:

բ) Բացառիկ կարեւորութիւններն Օգոստոսի 10-22 շրջա-
հին **Արցախի** մէջ (Ստեփանա-
կերտ) կազմակերպուած կրօն-
քի ուսուցչաց պատրաստման
ուսումնական երկշաբաթեան
դասընթացքը շուրջ 100 ուսու-
ցիչներու և ուսուցչուհիներու
մասնակցութեամբ: Ուսուցման
առարկաներն էին.- Ս. Գրո-
ւնյանբաժանութիւն, հայ եկեղեց-
այ պատմութիւն, բրիտանական
կան դաւանութիւն, ծէսեր ու
օժիւրեր և եկեղեցական երա-
ժշտութիւն (շարականներ): Բը-
լոր ուսուցիչներուն հայթայ-
թութեան 1-10-րդ դասարան-
ներու դասագիրքն է իւրա-
քանչիւրին 22 կտոր գրքեր որ-
պէս կրօնական օժանդակ
գրականութիւն:

Դասագրքերը այժմ վերատպագրության են յանձնուել: Դարաբաղի բոլոր դպրոցները պաշակետության համար:

Մենք հովանաւորեցինք այս գործը՝ նիւթական բոլոր միջոցները հայթայթելով, բարեութիւններու միջոցաւ: Արցախի պետութիւնը իր լայն քաջալերութիւնը ցոյց տուաւ այս կենսական գործին:

գ) Առաջին անգամ ըլլալով պատրաստուեցաւ կրօնական դասաւանդութեան տասնհինգ տարեկան տարեկանին համար իր անհատականութեան համապատասխան ծրագիրը եւ առանձին գիտելիքները հրատարակուեցաւ:

դ) Հրատարակչական մարզին մեջ լայն գործունեություն ծախելուց հետո 8 ամիսներու ընթացքին: Սոյն տեղեկագրին մեջ տպարանին յատկացուած ժամին մեջ գրուած են կարելի մանրասանութիւնները:

ց) Բակ լողալ-տեսելի մայր գին մեջ կանոնաւոր կերպով շարունակուեցան հեռուստոտեսելի ծրագրերը՝ «Նորայր լուոյ», «Աւաւտ լուոյ» և «Սիրեցեզ գմինան»։

«Զրիստոնեայ Հայաստան» կիսամսեայ տեղեկատուակա կիւնական դաստիարակութեան նուիրուած հրատարակ

ԱՄՓՈՓ ԶԵԿՈՅՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԵԱՆ

կուրիւնն ալ շարունակուեցաւ քրիստոնէական Դաստիարակութեան բաժանմունքին միջոցաւ:

Դ
Տ Պ Ա Ր Ա Ն

Տպարանը, ինչպես անցեալ երկու-երեք տարիներուն, այս երկամսեայ շրջանին եւս ծաւալեց բազմաթիւ գործունէութիւն՝ հրատարակական մարզին մէջ: Այս վերջին ամիսներուն, րացի **“Էջմիածին”** պաշտօնական ամսագրին, **“Քրիստոնէայ Դայանայն”** կրօնական երկշաբաթերթն եւս սկսաւ տպուի մեր տպարանին մէջ:

Քրիստոնեական դաստիարակութեան և Զարգութեան կեդրոնի բոլոր հրատարակութիւնները Մայր Աթոռոյս տպարանէն լոյս տեսան: Քրիստոնեական ուսման յատուկ դասագրքերը (շուրջ տասը հատոր), մեր եկեղեցւոյ հայրերէն ունանց գործերուն թարգմանութիւնը (ինչպէս Ստեփանոս Մարեցիի, Կփրեմ Սարգիի, Խոսրովիկ Թարգմանիչի, Աղ. Զուլպայեցիի, Յակոբ Սրճեցիի, Յովնան Ոսկեբերանի, Զաքարիա Չափեցիի, Գրիգոր Տաթեւակցիի և այլոց գրութիւնները), կրօնական դաստիարակութեան ուղեցոյց գրքոյկը մեր տպարանի արտադրութիւններն են: Նաեւ Մեր Միաբան հայրերու գործերը, հայ գրագէտներու, պատմագէտներու, բանասէրներու աշխատասիրութիւնները, ամօնց մէջ յիշատակելի են Կարէն Մաթեւոսեանի «Անիի եկեղեցական կնիքը եւ ձեռագրական ժառանգութիւն», Պիոն Յակոբեանի խմբագրութեամբ «Գալուստ Տէր Մկրտչեանի «Չայագիտական Ուսումնասիրութիւններ» ժողովածուն, Պոլսեանի գրագէտ Ռ. Զատուճեանի երկերու Զատընդոյթ ժողովածուն, Գրիգոր Զրուտեանի «Անանա Շիրաճաւու Խառնախորանը», Սեր Դրաս «Խաչի ճանապարհ»ի աշխարհէն թարգմանութիւնը, տպւելեմէն (Յ. Սիբայէ Ծ. Կրիկ կոմիտ) ու կարողացաւ ինչպէս ինքն ինքի հոռնեական աշխարհի եկեղեցւոյ պետին տպիւնէն «Պօղոս Բ. պապին յոյժ», Զոհմի coliseum - ինչ ուրջ 14 հազար գումարով աւարով և արօթքներու մաքրումներ շրջագայելու ընտրեցին, նաեւ լոյս տեսան Մեր «Չայագիտական Խօսքերը» և քարոզները, պատգամները և կոնգրակները Մայր Աթոռի տպարանէն:

Նոր թափ տրուեցաւ նաեւ կրօնական դասագրքերու վերահրատարակութեան՝ դպրոցական կրթութեան համար, յատկապէս Ղարաբաղի մէջ, ինչպէս վերեւ յիշուեցաւ:

Ե
ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Անցնող ութը ամիսներու ընթացքին հովուական այցելութիւն տրուեցաւ հետեւեալ թեմերուն.—

1. Ներքին թեմեր (Հայաստան եւ Արցախ)

Մեծ պահքի շրջանին, Մարտ

սանիւն, հոգեւոր քարոզութեան եւ վերաբոճութեան նպատակով մօրտէս այցելութիւններ տուի՜նք Արագածոտնի (Ապարան), Կոտայքի (Յրազդան), Գեղարքունեաց (Կամո), Սյրաբատեան (Երեւանի Ս. Սարգիս), Արմաշիի (Բամբակաշատ) թեմերուն, ընկերակցութեամբ թեմակալ Առաջնորդներուն եւ միաբան հայրերու: Տեղի ունեցան Մեծ Պահոց յատուկ եկեղեցական ժամերգութիւններ, որոնց ընթացքի տուի՜նք քարոզներ: Այդ առիթով նաեւ քրոջեաւ ժողովուրդին մէջ «խոսիւն եւ Յորդորդի Մեծ Պահոց Շրջանի» խորագրին տակ Մեր հրատառակաւ գրոյրը:

Փետրուար 20-ին, դարձել միտքայլ այցելութեամբ, գաղթեց Արցախ՝ Արցախեան ազատագրական շարժումի 10-ամեակի տոնակատարութեանց նախագահելու համար։ Ղարաբաղի նախագահի Մեծյ. Արկադի Ղուկասեանի, Թեմակալ Առաջնորդ Արքեպիսկոպոս Ղարգեւեւի, Մարտիրոսեանի եւ այլ պետական բարձրաստիճան անձնակազմի անդամներ միասին ներկայ գտնուեցան Ազգային ժողովի (խորհրդարանի) նիստին, բառուրդ արհիւնի մէջ խօսքը ուղղեցինք իրաւիներէլ հասարակութեան, Սեր պատգամը տուինք խելիականկերտի վերածննդեան իրապարակի վրայ համախմբուած բազմահազար ժողովուրդին, ծաղկեպալի գեւեղեցիքն շոհուած Ազատաւարտիկներու Յուշանմալի-ին, ապա այցելեցինք Շուշի լերամորոգայ եկեղեցի։

Ներքին թեմերու եկեղեցական գործունեութեան զօրացման նպատակով 27 փետրուարին Մայր Աթոռոյ մէջ գումարեցին միօրեայ ժողով, Հայաստանի եւ Արցախի Առաջնորդներու մասնակցութեամբ, ուր վայճօրէն քննարկուեցան թեմերու համայնքային կազմակերպման, ծխատեղ բախանայ հայրերու թիւի պակասի, քրիստոնէական դաստիարակութեան տեղական գրասենեակներու օժանդակելու հարցեր: Բոլոր Առաջնորդները յաջորդող երկու ամիսներու ընթացքին Մեզի ներկայացուցին ամրաժաման տեղեկագիրներ, որոնց լոյսին տակ դարձան ժողովական խորհրդակցութեանքներ պիտի նախաձեռնուի կազմակերպական եւ կործ-դաստիարակչական աշխատանքներ:

2. Արտասահմանեան թե-
մեր,-

ա) եզիպտոսի թեմ. Յու-
նուար 14-24ի ժամանակամի-
ջոցին Մեր առաջին հովուա-
պետական այցելութիւնը
տուրինք եզիպտոսի պատմա-
կան թեմին, հրաւերովը թեմա-
կալ Առաջնորդ Տ. Զաւեն Արքե-
պ. Չիքմիշեանի: Այցելութիւնը
երեք տարածքներ գտեալ.

- Ազգային-եկեղեցական,
որոնք ընթացքին գտնուեցանք
մեր հայկական եկեղեցիին
որոն մեջ ի Գահիրե և յԱղե-
սանդղիք, քարոզելով ժողո-
վուրդին, մեր ազգային վար-
ժարաններուն աշակերտու-
թեան հետ, համընդհանուր
գրոյց ունենալով ազգային

Եկեղեցական ժողովականու-
թեան եւ այլ համայնքային
կազմակերպութեանց ներկա-
յացուցիչներու հետ յատուկ
ճաշկերպներով, թէ Գահիրեի
եւ թէ Ադնայի միջոց մը, մա-
նուկի ներկայացուցիչներու
հետ Ազգային Առաջնորդախա-
նի մը, «**ԿՍԵՆՏՐՈՆ**» ջերմա-
րանի մը, մշակութային սրահ-
ներու մը դասախոսութիւններ
ստովով:

- Սիջ-եկեղեցական (էկիւ-մենական) հանդիպումները բոլոր դասանակից Ղազար Օրորոտքս եկեղեցւոյ պետին Շնու-տա Գ. Պատրիարքին եւ Սիմոնի տրի անդամներուն հետ թէ Ղա-տի Ա. Պատրիարքարանի ու Ս. Մարկոս Սարյ Տաճարի եւ թէ Գաիրիի Ս. Գ. Լուսաորիջ Առաջնորդանիտ եկեղեցւոյ եւ Ազգային Առաջնորդարանի մէջ: Սյստեղ ստորագրուեցաւ միասնական յայտարարու-թիւն: մը, առաջինը իր տեսա-կին մէջ, երբայական գործա-կանութեան ծածմաներ բացող կապագայի համար: Դանդի-պումներ Աղեքսանդրիոյ Յովն-թորոտքոս Նորոնտի պատրիար-քը Պետրոս Ա-ի եւ Յովն կա-թօլիկ եկեղեցւոյ պետ՝ Մաքսի-մոս Ե. Դաքին պատրիարքին
նտ: Ե:

– Պետական յարաբերու-
թիւններ, որոնց ընթացքին
մենք առիթներ ունեցանք
անդդիպումներ ունենալու
Եգիպտոսի Նախագահ Մո-
համմէտ Յիւսէի Մուպարաֆին,
Արաքսին գործոց մականար-
մըր Մուսայի հետ, բանակաճո-
ւն խօսքի որպէս առանցք ու-
նենալով Զայաստանի եւ
Եգիպտոսի յարաբերութան
արդացման ընթացքը եւ Սի-
ւիւն Արեւելքի ընդհանուր կա-
ռութիւնը:

Յարաբերութեանց այս ժիրէն երս կարեւոր դէպք եղան Սեր յգեւութիւնը ողջ աշխարհի էջն Իսլամական կրօնքի մեծա- ոյն հումայսարաբը մէկա- ուողը **Ալ-Ազհարի** կեդրոնը ե- եր խօսակցութիւնները ընդ- անուր տնօրէն Շէյխ Թանքա- ւի ե իր անմիջական օգնա- աններուն հետ:

Կարելով դրուագ մը եղա-
ած շայտատանի շանրապե-
տութեան յարգաբանած դե-
ան Տիար Էդուարդ Նալբան-
եանի կողմէ (որ Մեր կողքի
դաւ թեմնակա Առաջնորդ
աւտ Արքեպօ. Չիֆիֆեանի
իտ բոլոր պաշտօնական ծե-
արկներուն) դեպքանատան
ը տուած ճաշկերպոյց, որուն
ըջակք եղան Ա. Ափարի չորս
ըջակաբ իսլան Շէյխեր, բոլոր
դիտունեայ պատուիրաբները
Արտաքին Գործոց Նախա-
արութեան երկրպագուցիչ-
նը:

Մենք զգացինք որ այս տաս-
նորեայ այցելութիւնը վերա-
դարձեցինք գեղեցիկ առիթ
լաւ եզրիատուսի մեր սիրե-
ցալ եւ հաւատացեալ ժողո-
ւորդին համար:

բ) Գերմանիոյ թեմ. (24 Յու-
լիս-4 Փետրուար). Եգիպ-
տոսն ուղղակի մեկնեցաճք
Երմանիա, նորակաճք թեմին
ալու Մեր անդրանիկ այցե-
լիւնը, հրաւերովը Առաջ-
որդ Տ. Գարեգին Եպս. Պե-
տհ:

Մեր այցելութեան առաջին

հանգրուներ եղաւ Առաջնորդա-
նիստ Քեօլն քաղաքը, ուր նոյն
օրը՝ շաբաթ **Ս. Սահակ-Ս.**
Մեսրոպ եկեղեցիին օծման
արարողութեան սկսանքը դռն-
քայքայելով շարքը օր մատու-
ցուած պատարագին զայն
օծելուն համար: Հոգեւոր վե-
րաբնութեան սքանչելի առիթ
մը եղաւ այդ օծումը:

Տասնօրեայ այցելութեան ընթացքին եղան Պոնն մայրաքաղաք, Համպուրգ, Պերլին, Փոցտամ, Հերոլսարդ, Գեօփինկեն, Ֆրանքֆուրտ քաղաքները, հանդիպեցան հայ ժողովուրդի զաւակներուն, արօթելով անոնց հետ, քարոզելով, դասախօսութիւններ տալով, յատկապէս երիտասարդ սերունդին:

Հայոց լեռնի ե հայկական
շրջանակներն դուրս, հանդի-
սյալմամբ ունեցանք երկրի եկե-
ղեցական ե քաղաքա-
կան-պետական բարձրագույն
իշխանութեամբ ընկերայաշու-
քիչներուն հետ. այսպէս Քեյ-
նի մէջ կարտիսեց ե. Սալպե-
նրի, կարօրկի եկեղեցոյ Նախ-
կոպտական ընդհանուր ժողո-
րկ վարիչ-քարտուղար Քարլ
Արքեպի. Լեւոնանի ե իր ան-
ջական օգնականներուն հետ,
Ստրաբանական եկեղեցոյ
Աւետեան հետ ե սպա երկու
մեծ կազմակերպութիւններու
«Միսիոնարներ» (Համարուրդ)
ե «Տիպոնիստէս Վերք»
(Սթրուկարտի) մէջ: Այս բոլորի
ընթացքին զգան հասարակաց
միասնական աղօթքներ, քա-
ղաղգներ, ճաշկերութիւն ե խո-
սակցութիւններ հայ եկեղեցոյ
եւ յարաբերութեանց զար-
գացման հեռակալուով:

Այցելեցինք նաեւ Յոյն Օրթո-
տոքս եկեղեցին եւ հանդիպում
ունեցանք Միտրոպոլիտ Օգոս-
տինոսի հետ:

Դեռևս անհայտ է, թե ինչպիսի կ'ընթացի իրենց հարապաշարի մեջ հանդիպումները և արանձնական խոսակցությունները ունեցանք Քերմանի Չանրապետությունում վարչապետ Չեմուտ Բուրի, խորհրդարանի նախագահ Տիլիկ Բիտա Ֆիսուտուրի և Արտաշին գործոց նախարար Բլա-ս Բիլիկի հետ՝ Պոն քաղա-կի մեծ Բնականաբանության

իւնքը, բազմամարմիր հանդի-
րումներ եղան շրջաններու
ամ նահանգներու կառավա-
լիչներուն եւ քաղաքապետնե-
րուն եւ մշակութային մատա-
ւարութեան ներկայացուցիչ-
ներուն հետ, մասնաւորապէս
երբ լինի, Փոցտամի եւ
թրանքֆուրտի շրջաններուն
էջ:

Գարեորդ դեպքերին մեկը կա՝ Սեր աշխուրհունը՝ «Հալեմ-Ուիթթենպերկ Մարտին ուտեր» համալսարանը, որ համալսարանի դեկանատու-ինը Սեգ մեդալակցի «Պա-ստույ Տոթթորի» տիտղոսով, ունի համալսարանին մեկ, ուր իրենց համալսարանական ու-նին կարտաթմ էին, 100 տա-նիքի առաջ. կարապետ եպս. ին Սյուրչեանի եւ Գարեորդի պաշտոնի:

աթորդիկոս Յովսէփեանի ման մեծ անճանադորութիւններ այդ Արուս. Էջմիածնէ: Այն-եղ էր որ գիտական դասա-ստութիւն մը տուիւրը **“Էկիւ-ենական շարժումը Հայ կեդեցւոյ մէջ”** նիւթով, որ նականօրէն ոգէկոչեցին յի-ստական ու վաստակող Գերմա-նոյ մէջ բարձրագոյն ուսման

հետեւած հայ գիտնական հոգեւորականներու:

Փոցտամի մեջ ալ այցելեցինք Յովիաննէս Լեւիսիւսի բնակարանը եւ բացունդ կատարեցինք իր աճուճով կնքուած մէկ փողոցի, բնակացւոն խօսելով հետազային այլ տառ մեջ հայ-գերմանական մշակութային յարաբերութիւններու ուսումնասիրութեան մուկրուած ծրագիրներու մասին:

գ) Միացեալ Նահանգներ-Արեւելեան Թեմ. Մայիսի 3-ին հրապարկած էին այցելութիւն տալու Միացեալ Նահանգներու մեր երկու թեմերուն՝ Արեւելեան եւ Արեւմտեան, եւ Գանատայի թեմին՝ Ամերիկայահայոց թեմի հաստատման 100-ամեակին տօնակատարութեանց նախագահելու համար։ Բայց Մեր անհնգատարութիւնը պատճառեղաւ որ ջնջենք Մեր այցելութիւնը և Ուշադրեալ, ի Գալիֆորնիա եւ ի Գանատա։ Միայն Նիւ Եորքի եւ Պոստոնի շրջաններուն մէջ, բժշկական դարմանումի առաջին շաբաթներուն, երբ դեռ Մեր առողջական վիճակը թոյլ կու տար, նախազգեսեցինք կարգ մը կարեւոր ձեռնարկներու։ Սպասէ՛

-**Էլիս Այլընսոի** (Նիւ Եորքի մուտքին, ուրևէ գաղթականեանքը ոտք դր ղեմին Ամերիկեան հողին վրայ) ժողովրդական հաւաքոյթին՝ երախտագիտութիւն յայտնելու համար որ մեր ժողովուրդը իր տառապանքի ծանրագոյն օրերուն, ժժ, դաշի վերջերը եւ Ի. դպրու ցեղապանութեան ետքը, Ամերիկայի մեջ գտնու ազատութիւնը իր կեանքը վերականգնուցելու հաշտ:

– Գոհարանական պատահա-
րագ եւ քարոզ Ս. Վարդան
Մայր Տաճարին մէջ:

—Շքեղ ճաշկերոյթ Ուալտորֆ
Լսորիա հիւրանոցին մէջ, 9
Մայիսին:

ԹԵՆԻ ԻՎԱՍԿԱՅԻՆ

100–ամնակին առիթով հաս-
նալուուեցա՝ “Մնայուն Եկան-
դաբեր հիմնադրանք” մը.
(Centennial Endowment Fund),
որուն համար անհատակա-
ն յօդադրուութիւններով կարե-
ն էղաւ գոյացնել 5 միլիոն
ողորակ գումար մը, որուն տա-
նական եկամուտը հաւասարա-
պէս պիտի յատկացուի Մայր
ձթոս Է. Էքմիանցին եւ Սրբեռ-
եան Թմնիկ կրօնական–կր-
օնական դաստիարակչական
նպատակներուն համար գոր-
ածուելու: Շքանշաններով ու
սրբիմուրթեան գիրքերով պա-
նուեցինք զվխաւոր նուիրա-
ւորներն իւր Տորքի մէջ:

—Հանդիպում ունեցանք նա-
և մեր դպրոցական սերունդին
ետ՝ Առաջնորդարանի «Գա-
լուքճեան» սրահին մէջ:

Հանդիպումներ եղան Նի-
հորքի քաղաքապետին ճի-
ւեանիին եւ ՍԱԿ-ի ընդհանուր
քարտուղար Քոֆի Անանին
ետ:

Նիւ Եորքի մէջ Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ ամենէն աշխառու Աստուածաբանական Լաւալաբարանական Քոլէճնէն մէկը (General Theological Seminary) Մայիսի 5-ին Սեզ Վատուեց Մեր գրական-գիտական-աստուածաբանական աշխատութիւններուն համար Սեզի շնորհեցով «Պատ-

ւոյ Տոբոթրայի» աստիճան: Արարողութիւնը եւ Սեր դասա- յաւորութիւնը տեղի ունեցան Բուխարայի հոգաւարութեան մէջ:

Պատուոյ շրջանին մէջ եղանք Քէմպրիճի Ս. Երրորդ- ռոբիւն եկեղեցիին մէջ, նախա- գահին **Տոն Բենդիկ** գրաւար- անի կեդրոնին մէջ, ուր Սեդի ի պատիւ ընդունելութեան ճաշկերոյք էր տուած համգու- ցեալ մեծամեծ նախագահին յարգելով Ետուրը Քէմպրիճի: Հրաշքալիցներու ընտրանի հասարակութեան մը առջեւ ջերմ խօսքով հանդէս եկաւ Ետուրը Քէմպրիճի, որուն Մենք պատասխանեցինք պատշաճ ճաշով մը:

Իսկ Մայիսի 17-ին մեկնե- ցանք **Ուստըր** քաղաքը, ուր 1998-ին հաստատուած էր քե- մը Խրիստեան Հայրիկի կոնգր- անով եւ Ս. Յովսէփ եպս. Մարա- ճեանի առաջնորդութեամբ:

Գոհաբանական պատարագ մատուցուեցաւ: Քարոզներով Սեր խօսքը ուղղեցինք երի- տասարդ սերունդին եւ ընդիս- նոր հաւատացելոց: Տեղի ու- նեցաւ մեծ ճաշկերոյք մասնա- կցութեամբ շրջանի քաղաքա- կան-պետական ղեմքերու եւ քաղաքային իշխանութեան ներկայացուցիչներու:

2

3ԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՆՈՒՐԱԴՊԵՏԱԿԱՆ ԱԺՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Ամբողջ ամիսներուն հիմնա- կան փոփոխութիւններ տեղի չունեցան Սեր յարաբերու- րեան մէջ: Բնականօրէն ընթա- ցան, ինչպէս անցեալ շրջանին: Սեր անհանգստութեան շը- քանքն երբեք Նուիրապետու- կան Աթոռներու գահակալները յաճախակիօրէն հեռաձայնա- կիմ խօսակցութեամբ միշտ լիակա պահեցին Սեդի հետ ի Նիւ Եորք իրենց աղօթքներն ու առողջութեան բարեմաղութ- րութիւնը յայտնելով:

Հայաստանի առաջին Հան- րապետութեան (1918-ի Մա- յիս 28) ուսումնամեակին առի- թով Սեր Հանրապետութեան նախագահի փափաքով, հրա- յիրեցինք Նուիրապետական Աթոռներու պետերը որ ուղար- կեն իրենց ներկայացուցիչնե- րը մասնակցելու համար մեր Կառավարութեան կողմէ կազ- մակերպուած տօնակատարու- րեան: Սեդի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը միայն ու- ղարկեց իր հոգեւորականներն եւ աշխարհականներն բաղկա- ցած պատուիրակութիւնը մը, որ հիւրը եղաւ Մայր Աթոռոյ:

Սեդի Տանն Կիլիկիոյ Կաթ- ղիկոսութենէն հրաւեր ստա- ցած էինք անձամբ ներկայ գո- մուելու «Կիլիկիա» ամսուով շի- ւուրած եւ յարգարուած թան- գարանին, որուն կառուցման եւ դաստարծման աշխատանք- ներուն կարելի էր մէկ մասը տե- ղի ի ռնեցած եւ նիւթական միջոցներն ալ ձեռք բերուած էին Սեր անձնական ջանքե- րով, երբ Սեդի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն էինք: Արամ Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսի օրով իր աւարտին իր հասած եւ որոշուած էր Մարտի 30-ին կատարել պաշտօնական բա- ցունը:

Հայաստանի Հանրապետու- րեան նախագահական ընտ- րութեան այդ օրը Մենք չէինք

կարող մեկնիլ: Նշանակեցինք Սիւնեաց Թեմի Առաջնորդ Ս. Արքայիւն եպս. Սկրտչեանը, գաւազանակիր Ս. Արտակ արք. Տիգրանեանը եւ Կրօնի Գործիչ Խորհրդի նախագահ արմ. Լ. Սուրենյանը: Մերկա ըլ- լալու որպէս ներկայացուցիչ- ներ Մայր Աթոռոյ: Այդ առիթով յատուկ խօսք մը ուղղեցինք, որ բացման հանդիսութեան կարողացուեցաւ:

Օգոստոս 26-ին Արամ Ա Կա- թողիկոս մէկ օրուան համար եկաւ Ս. Էջմիածին անձամբ ներկայացուելու իր մարդանե- րներ եւ հետաքրքրուելու Սեր առողջութեան: Իրեն կ'ընկե- լանային Սեդի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան կրօնական եւ աշխարհական ժողովներու ատենապետները Ս. Արտակար Արքեպս. Թրք- ռեան եւ Սեթր Խաչիկ Պապի- կեան:

Երուսաղէմի Հայոց Պատրի- արքութեան համար, ինչ որ կարելի էր ընել ժառանգաւորաց Վարժարանի ուսանողներ գտնելու եւ ուղարկելու հա- մար, կատարեցինք Սեր սիրով եւ գորակցութեան պարտքը:

Սրտի ցաւով կ'արձանագ- րենք այստեղ, որ Մարտի 6-ին Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ս. Գա- ռեգին Արքեպս. Գազանճեան վախճանեցաւ: Մայր Աթոռի կողմէ պատուիրակութիւն ու- ղարկեցինք յանձնիս Եգիպտոսի Հայոց Առաջնորդ Ս. Զա- լէն Արքեպս. Չիքիճեանի, Սի- րայեւ Ը. Վրդ. Աջապետեան եւ Ս. Արշակ արք. Խաչատու- րեանի, Մայր Աթոռոյ տուգն ու վշտակցութիւնը յայտնելու յու- ղարկաւորութեան եւ թաղման կարգի ընթացքին յիշով մահե Սեր գաւառ խօսքը:

Այաւ, բառաստուքին առիթով եւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիար- քութեան Լիաճոր Փոխաւորդ Ս. Մեսրոպ Արքեպս. Սուրբա- չեանի հրաւերով, ուղարկե- ցինք լուսարարապետ Ս. Յու- սիկ Արքեպս. Սանթրութեանը: Քառասունքի հոգեհամազ- տեան արարողութեան մաս- նակցեցաւ մահե. Դիւանապետ Ս. Ներսէս Արքեպս. Պոզապա- լեանը:

Նոր պատրիարքի ընտ- րութեան համար որոշ դժուա- րութիւններ են ստեղծուած եւ պետական միջատուութիւններ կատարուած: Վերջերս, Օգոս- տոսի 3-ին, Տեղապահ ընտ- րուած էր Կրօնական ժողովի կողմէ Ս. Մեսրոպ Արքեպս. Սուրբաճեանը: Նիւ Եորքէն իրեն ուղղեցինք Սեր շնորհա- տրութեան Հայրապետական Գիրք: Սեր յոյսն է որ պետա- կան խնդրողութեան կը վերա- ման եւ խաղաղ ու հաշտ մթնո- լորտի մէջ տեղի կ'ունենայ պատրիարքական ընտրութի- ւնը:

Է

ՄԻՋ-ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ 3ԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բաւական եռուն եւ արդիւ- նաւից եղաւ մահե Մայր Աթոռոյ գործունէութեան այս մարզը: Կը թունեք գլխաւոր ժողով- ներն ու հանդիպումները, նոյն ուղուագծային ներկայացման եղանակով: -

1. Յունուար ամսուան, Միա- ցեալ Նահանգներու Ռիչմոնտ քաղաքի մէջ (Վերցնիմա մա- քաղաքի մէջ) խաղաղութեան Արեւե- լանի տեղի ունեցաւ Արեւե- լան քոյր դաւանակից (ոչ Քաղկեդոնական) եկեղեցիներ ու Բողոքական բարեկար-

գեալ եկեղեցիներու միջեւ երկխոսութեան ժողովը հիւր- ընակաւորեան Գերապիթե- ղեան եկեղեցւոյ Շոգեւոր Են- մարարին: Մայր Աթոռոյ կողմէ մասնակցեցաւ Ս. Վիգն Եպիս- կոպոս Արքեպս.:

2. Իտալիոյ մէջ Սան Իճիդի ծանօթ Միաբանութեան եւ Լո- ռեթթօ քաղաքի կաթոլիկ Ար- քեպս. Ս. Անջելօ Քոմանտրիի հրաւերով Պոզեանք եմարա- Կի դասախօսութեան Ս. Տաթեւ Արքեպս. Սարգիսեան մեկնե- ցաւ Իտալիա, Քրիստոնեայի Միութեան Ազգային Ծառաքի առիթով (8-25 Յունուար) եւ այլազան տեղեր եկեղեցիներ, ընկերային ծառայու- րեանց հաստատութիւններու մէջ տուաւ քարոզներ եւ դա- ասախօսութիւններ ու գործըն- ծայ եկեղեցւոյ մասին:

3. Փետրուար 21-ին Մենք այստեղ, Ս. Էջմիածին մէջ ըն- ղուրեցանք Կ. Պոլսոյ Տիգե- ղեան Պատրիարքութեան ներկայացուցիչ Միտրոպոլիտ Դանասկիւսի եւ Ղաթի Օրթո- տոքս եկեղեցւոյ Սիմոն ընդ- հանուր քարտուղար Միտրո- պոլիտ Պիշոյի այցելութիւնը: Եկած էին Արեւելեան Քաղկե- ղոնական եւ ոչ-Քաղկեդոնա- կան եկեղեցիներու երկու ըն- տանիքներու միջեւ աշխ- Քրիստոնաբանութեան շուրջ տարուած կիսապաշտօնական խօսակցութիւններու, եզրա- կացութիւնները պաշտօնապէս Սեդի ներկայացուցելու համար:

4. Մայիսի 8-ին Դանասկիւսի մէջ (Սուրիա) տեղի ունեցան Օրթոտոքս եկեղեցիներու ներ- յարակցութեան խորհրդակ- ցական ժողովը: Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խոր- հուրդի (World Council of Churches) Ձիմապալուի մէջ յա- ռաջիկայ Դեկտեմբերին գո- ւորուելիք ընդհանուր ժողով- լին ճշմանակալ անդամներու հաւաք մըն էր այս, քննարկե- լու համար Օրթոտոքս եկեղե- ցիներու առջեւ դրուած որոշ դժուարիք հարցեր, որոնց հա- մար Քաղկեդոնական եկեղե- ցիներու մօտ հաւաքոյք մը տեղի ունեցած էր արդէն Մայր- նիկի մէջ (Յունաստան) եւ վե- րապահութիւններ յայտնուած էին Օրթոտոքս եկեղեցիներու նոյնիսկ մասնակցութեան եւ այդ մասնակցութեան պայ- մաններու եւ ծնելու մասին: Դանասկիւսի խորհրդակցական ժողովը աւելի չափաւոր եզրա- կացութիւններու յանգեցաւ: Մայր Աթոռին կողմէ մասնակ- ցեցան Ուկրաինայի Հայոց Թե- մի Առաջնորդ Ս. Նաթան եպս. Յովհաննիսեանը եւ Ս. Սիբայէլ Ը. Վրդ. Աջապետեանը:

5. Յունիսի 8-10-ի միջոցին Պաղտատի մէջ (Իրաք) տեղի ունեցան Իրաքի եկեղեցիներու կողմէ հրապարակած քրիստոնե- ական խորհրդակցական մը, որուն մասնակցեցան շուրջ 20 երկիրներէ եկած ներկայացու- ցիչներ: Հայոց. Առաքելական եկեղեցին մասնակցեցաւ իր Մայր Աթոռի երկու ներկայա- ցուցիչներով յանձնիս Եպիս- տոսի Հայոց ընդին Առաջնորդ Ս. Զաւեն Արքեպս. Չիքիճեան- ի եւ Իրաքի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Ս. Աւագ Արքեպս. Ասատուրեանի:

Ը

3ԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Մայր Աթոռոյ յարաբերու- րեանները հայրենի պետու- րեան հետ ընթացան շատ սերտ եղանակով: Մենք ան- ծամը դեռ Գերմանիա կը գո- լուիլիք երբ փետրուար 3-ին նախագահական իր պաշտօ- նէն հրաժարեցաւ Սեդ. Տիգր. Լեւոն Տէր Պետրոսեան: Ըստ Սահմանադրութեան 40 օրեւ ետք տեղի ունեցաւ Նոր նախ- ագահի ընտրութիւնը ժողովր- դավարական սկզբունքներու եւ ազատ պայմաններու տակ: Նախագահ ընտրուեցաւ օրուան վարչապետ Սեդ. Տիգր. Ռոպէր Քոչարեան: Մենք քաջաւերողը եղանք օրինականութեան գործադ- րումն եւ խաղաղ պայմաննե- րու տակ այս փոփոխութիւնը կատարուելու զաւաթադրին:

Անձամբ ներկայ եղանք Նոր նախագահի երդման արարու- ղութեան, ինչպէս վերեւ յիշե- ցինք: Յաջորդ օրը Արքեպս. Հայրենի ընկերակցութեամբ այցելեցինք Նոր նախագահին եւ Սեր բարեմաղթանքները կայանեցինք նախագահական պալատին մէջ:

Սեր հիւանդութեան շրջանին նախագահի եւ պետական այլ բարձրաստիճան անձնաւորու- րեաներ իրենց բարեմաղթու- րեան խօսքերը ուղղեցին Սե- ղի հեռաձայնով եւ ոմանք նոյ- իսկ անձնական այցելու- րեան:

Մայիսի 28-ին, երբ հանդի- սաւորապէս տօնուեցաւ Հա- յաստանի առաջին Հանրապե- տութեան (1918-ի) ուսումնա- մեակը, Մենք յատուկ Կոնգրէս պատրաստեցինք որ հանդի- սաւորապէս կարողացուեցաւ տօնակատարութեան հանդի- սութեան:

Յամայակի հանդիպումներն ունեցանք Խորհրդարանի նա- խագահ Սեդ. Խոսրով Յարու- րեանին, Վարչապետ Արմէն Դարբինեանի, նախարարնե- րու, այլ բարձրաստիճան պե- տական ղեմքերու հետ: Հանդի- պում ունեցանք մահե նախորդ նախագահ Սեդ. Լեւոն Տէր Պետրոսեանի հետ:

Սեր յոյսն է, որ օրինական պայմաններու տակ եւ խաղա- ղորէն կատարուած այս փոփո- փութիւնը առիթ կ'ըլլայ մեր ժո- ղովորդի միասնութեան գո- րացման եւ երկրի տնտեսա- կան զարգացման ու բարոյա- կան առաւել առողջացման:

Թ

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամբողջ ուրբ ամիսներու ըն- թացքին ըլլա՛յ Սեր ներկայու- րեան ի Մայր Աթոռ, ըլլա՛յ Սեր բացակայութեան, եղան բազ- մաթի այցելութիւններ ընդ- ղուրեցուցինք: Այստեղ ին- շատակելի կը գտնենք հետե- լեաները:-

1. Յունուարի 23-ին Ռուսա- կան Դաշնութեան Դաշնային Խորհուրդի նախագահ Եգոր Սուրտեւ եւ իր գլխաւորած պա- տուիրակութիւնը, ընկերակ- ցութեամբ Հայաստանի Ազգա- յին ժողովի նախագահ Սեդ. Բաբայեւ Արաքցեանի:

2. Փետրուարի 28-ին Միա- ցեալ Նահանգներու պետի- քարտեանի ժողովրդակա- րութեան եւ մարդկային իրա- ւանց վարչութեան Սթիվըն Բո- չի, ՄԱՆ-ի դեսպան արմ. Փ. Թոմսոնի հետ:

3. Մարտ 27-ին Եւրոպայի

Ապահովութեան եւ համագոր- ծակցութեան կազմակերպու- րեան ժողովրդավարական հաստատութիւններու եւ Մար- դու իրաւունքներու գրասե- նակի պատուիրակութիւնը գլխավորութեամբ գրասենեա- կի վարիչ-տնօրէն Ետարտ Ստուրմանի:

4. Չինաստանի Գիտութիւն- ներու Ակադեմիայի փոխ-նա- խագահը վեց գիտնականներ բաղկացած պատուիրակու- րեան, եւ ընկերակցութեամբ Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի նախա- գահ Ակադեմիկոս Ֆադէյ Սարգսեանի:

5. Ապրիլ 28-ին ԱՄՆ-ի Անվ- տանգութեան Մարմիններու ղեկավարները, ընկերակցու- րեամբ Հայաստանի Անվտան- գութեան եւ Ներքին գործերու նախարար արմ. Սերժ Սարգ- սեանի:

6. Յունիսի 30-ին Ֆրանսայի Սենատի պատուիրակութիւնը: 7. Ռումինոյ Հանրապետու- րեան նախագահ Սեդ. Էմիլ Կոստանիսեսկու, ընկերակ- ցութեամբ Հայաստանի Հան- րապետութեան Արտաքին գոր- ծոց նախարար արմ. Վարդան Օսկանեանի:

8. Յունիս 30-ին Արմանիին նախագահ Զարուս Սենեմ այ- ցելեց Հայաստան: Սեր քաջա- կայութեան չէր այցելած Մայր Աթոռ, բայց Սեր նախագահի կողմէ տրուած ընդունելու- րեան բարի գալստեան Սեր խօսքը փոխանցուեցաւ իրեն ղիւսանապետ Ներսէս Արքեպս. Պոզապետին կողմէ:

9. Իսկ մեր հայրենի Հանրա- պետութենէն Ազգային ժողովի նորընտիր նախագահ Սեդ. Խոսրով Յարութեան (Փետ- րուար 7-ին), Հանրապետու- րեան վարչապետ եւ ժամանա- կարապէս նախագահի պաշ- տօնը կատարող Սեդ. Ռոպէր Քոչարեան (11 Փետրուար), Դարաքաղի Հանրապետու- րեան նախկին վարչապետ Սեդ. Լեւոնարդ Պետրոսեան (12 Փետրուար), եւ Հայաստա- նի նորընտիր վարչապետ Սեդ. Արմէն Դարբինեան (11 Ապրիլ):

Բոլորն ալ հայրակառն սիրով ընդունուեցան Սեր կողմէ եւ սրտեաց խօսակցութիւններ տեղի ունեցան մեր Հայրենիքի պապիկով եւ յառաջընթաց զարգացման համար:

Ժ

1700-ԱՄՆԱԿԻ ԱՆՈՂՈՒԱԾ ԳՈՐԾՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ ուրբ ամիսները բե- ղուն եղան այն աշխատանք- ներով, որոնք կապուած են Հայոց եկեղեցւոյ պաշտօնա- կան հիմնադրութեան 1700-ամեակի համար ծրագ- րուած գործունէութեան:

Գործադիր Մարմնի վա- րիչ-քարտուղար Ս. Մեսրոպ Արքեպս. Աշեան վերջնական- օրէն թողուց իր Առաջնորդա- կան պաշտօնը Միացեալ Նա- հանգներու մէջ եւ եկաւ հաս- տատուելու ի Մայր Աթոռ եւ այստեղէն ամբողջ ժամանակի եւ կարողութեան մատուցու- ցով նուիրուելու 1700-ամեա- կի գործունէութեան: Սր քանի օրէն տեղի կ'ունենայ Գործա- դիր Մարմնի ժողովը այստեղ:

Շարունակութեամբ՝ էջ 6

Սկզբը՝ էջ 3-5

Ս. Էջմիածնի մեջ: Այնտեղ Վարիչ-Քարտուղարի կողմէ մանրամասն գեղարվեստական աշխատանքներ են իրականացվում: Ս. Էջմիածնի մեջ կը մտնեն յառաջիկայի գործերը:

Այստեղ պարտք կը գզանք յիշատակել հետեւեալ իրադրութիւնները:

1. Երկրորդ տարին ըլլալով ուխտագնացութիւն կազմակերպութեամբ ամսօրեայ հաւորեալները Ս. Յովնան Արքեպ. Տեղապետին: Ուխտաւորները Գանատայէն, Միացեալ Նահանգներէն, Լիբանանէն, Պարսկաստանէն եկած են այս օգոստոս ամսին եւ այժմ կը հետեւին ուխտաւորութեան համար այստեղ, Հայաստանի բնակչութիւն մէջ, պարտաւորութեան շրջագայութեան օրագրին: Երեւն, Կիրակի, Սեպտ. 2-ին ընդունեցին Վեհաբանի ընդունելութեան արարին մէջ: 3-րդ տարին, աւելի աշխտայէն աշխատանք տարուելու է բնակչութիւն կողմէ ուխտագնացութեան գարգացման, ուխտաւորներու թիւի անմասն համար:

2. Հրատարակութեան շարքին մէջ ուրախութեամբ կ'ողջունեն ի յոյս ընծայումը գունագար ընտիր տպագրութեան:

ա) «Հայաստան երկիր Ուխտավայր», հեղինակ՝ Հայկ հայագետներ, (էջ 176):

բ) «Հայաստան՝ ուղեցոյց ուխտաւորներին եւ զբոսաշրջիկներին համար», հեղինակ՝ Կոստանտին Խուրաւեղեան եւ Կարեն Մաթեոսեան (էջ 246):

գ) Սեծաղիք քարտեզ-ուղեցոյց գումարով վերատարարութիւններով Հայաստանի պատմական, ճարտարապետական եւ մշակութային արժէք ունեցող եկեղեցիներու եւ վանքերու հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով:

դ) Բազմաթիւ սորապատկերներ, յուշապատկերներ, գլխաւորաբար Մայր Աթոռի արուեստի գործերու մեծադիր գումարով վերատարարութիւնները, գանձող ժողովրդականացման եւ յատկապէս ընտանեկան յարկերու տակ տարակերտ համար, փոխանակ օտար անպաճառ եւ երբեմն հայ եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդի ճաշակին անհաղորդ եւ անհաշտ նկարներու:

3. Ցուցահանդեսներու մարզին մէջ անցնող Ապրիլին Աթոռի մէջ կազմակերպութեամբ շքեղ ցուցահանդէս մը Մայր Աթոռի եւ «Մէկարոն» գեղարուեստական կեդրոնի միասնական մշակամունքներով, որուն մասնակցեցան նաեւ Երեւանի Մատենադարանը եւ Պատմութեան թանգարանը: Մայր Աթոռն 62 գեղարուեստական կտորներ ցուցադրուեցան: Ցուցահանդէսի բացումին Սեր Կողմէ ներկայ գտնուեցան Հունաստանի Առաջնորդ Ս. Ոսկան Արքեպ. Գալիպեանը եւ Հարաւային Ռուսաստանի Առաջնորդ Ս. Եգիպէ Եպ. Պետրոսեանը: Անիի բան 30 հազար այցելուներ ունեցաւ ցուցահանդէսը:

Այլ առիթով յոյս տեսաւ գեղարուեստական հատոր մը (256 էջ) յունարէն եւ հայերէն լեզուներով:

4. Հին եկեղեցիներու վերանորոգութեան աշխատանքը կարեւոր տեղ գրաւեց անցնող

ուր ամիսներու գործունեութեան մէջ: Աւարտեցան հետեւեալ եկեղեցիներու վերանորոգութիւնները.

ա) Ամաղուի Նորավանքը՝ Սիւնեաց թեմին մէջ:

բ) Ս. Կարապետի եւ Ս. Առաքելոց եկեղեցիները՝ Սեւանի կղզիին վրայ:

գ) Կարբիի եկեղեցին՝ Արագածոտնի թեմին մէջ:

դ) Բիւրականի Ս. Յովհաննէս եկեղեցին:

ե) Յիսատանքը կը շարունակուի միւլի:

ա) Մուրցու Ս. Գեորգ եկեղեցին եւ համալիրին:

բ) Կեչաղիսի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցին:

գ) Սամահիւրի վանքին եւ գաւիթին:

դ) Սաղմոսավանքի:

ե) Յովհաննավանքի:

զ) Տաթևի վերանորոգութեան աշխատանքը կարեւոր է անմիջական բնագաւառին մէջ: Սօս օրէն սկսելու է Հռոմի ճայի եկեղեցւոյ նորոգութիւնը:

5. Երեւանի «Ս. ԳՐԻԳՐ ԼՈՒՍՈՒՐԻ» անուան տակ կառուցող Մայր եկեղեցւոյ շինարարական աշխատանքը: Ցաւով կը յայտնենք որ կառուցման ընթացքը դանդաղ է, զուտ թեքնիկ պատճառներով: 3-րդ տարին Սեր Յաննան Սեր Յաննան ընթացքը դանդաղ է, զուտ թեքնիկ պատճառներով:

6. 1700-ամեակի հետ առնչուած: Տեղագրին աշխատանքի կը կարօտի այս մեծագործ ծեցնարկը, որ մեծ բարիք պիտի դառնայ մեր նոր Հանրապետութեան ժողովուրդին եւ պատիւ պիտի բերէ մեր եկեղեցիին, պետութեան եւ ժողովուրդին, որպէս մեր քրիստոնէական հաւատքի նոր ու շքեղ արտայայտութիւն:

**ԺԱ
ՀԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՐԹԻՒՆ**

Երկու բաժիններու տակ ուրուածորէն կը ներկայացնենք կատարուած աշխատանքները:

1. Մայր Աթոռի մէջ կատարուած շինութիւններ. ամոնց մէջ ամենէն կարեւորը անցնող ամիսներու ընթացքին եղաւ Գեղարուեստական թանգարանի առընթեր «ՎՄՅԱՆ ԵՒ ԱՆՈՅՇ ԵՄԵԼԵՆ» անուան կառուցող Ոստանդակաւ Հանրակացարանը, որ արդէն հասնել է երկրորդ յարկին: Մեր յոյսն է որ մինչեւ տարեկանը կ'աւարտուի նաեւ երրորդը, եւ վերջին, յարկը: 120-130 ուսանողներու բնակութեան տարողութեամբ շէնք է կառուցուողը:

Եւ այժմ բաժանմունքի տակ պէտք է յիշատակել վերանորոգեցան աշխատանքը Մայր Աթոռի տարածքին վրայ գտնուող շէնքերուն, ինչպէս երեւանի շէնքի, Վանատան, Վեհաբանի ուսանողական մեծարաններու, Մայր Տաճարի: Անոնց կողքին նաեւ Հայկազեմի կաթողիկոսարանի, Ս. Հռիփսիմի վանքի գրաստան-արհի յարդարման աշխատանքները, Գայեանի, Շողակաթի մէջ որոշ նորոգութիւններ, եւ ամենէն կարեւորը Գեղարդի վանքի արմատական վերանորոգութիւնները, այս վերջինը բարերարութեամբ Արամեանի ազգային թանգարանի եւ Տիգրան Գրիգորի Բ. Դիմապետի շէնքերով:

2. Թեմերու մէջ կատարուած աշխատանքները:

րուած աշխատանքներ՝ Մայր Աթոռի օժանդակութեամբ կան մասնակցութեամբ.

ա) Արարատեան Հայրապետական թեմի մէջ երեւանի Ս. Յովհաննէս եկեղեցին՝ զանգակատան կառուցումը,

բ) Շիրակի թեմի շրջանին մէջ Ազատան գիւղի Ս. Ստեփանոս եկեղեցին արմատական վերանորոգում ու բարեգործումը,

գ) Գուգարաց թեմի մէջ կառուցումը Ս. Ներսէ Շնորհալի եկեղեցին (Իջեւան), որուն օժանդակող կատարուեցաւ Յուլիս 22-ին: Բարերարները եղան Տէր եւ Տիկին Գեորգ եւ Պերճուհի Ներսէսեանները:

Արագ քափով կը շարունակուի Սպիտակի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ շինութիւնը: Աւարտեցաւ Հաղբաւի կողքին գտնուող բնակարանային համալիրին հիմնական վերանորոգութիւնը:

դ) Սիւնեաց թեմի սահմաններէն ներս սկսաւ Վայքի Ս. Տրդատ անուան կենդանիք եկեղեցւոյ կառուցումը, բարերարութեամբ Ամերիկայի Տէր եւ Տիկին Քարլ (Գալուստ) եւ Եմմա Սողոյեանները:

ե) Կոտայքի թեմի մէջ կատարուեցաւ հիմնարկէր 2-րդ տարին եկեղեցին, բարերարութեամբ Գանատահայ բարերարներ՝ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տրվաշեանները: Սօս ատենէն սկսելու է նաեւ Առաջնորդարանի շէնքին վերանորոգումը Շողակաթի մէջ, որտեղ շէնքը կառավարութեան կողմէ փոխանցուած է Մայր Աթոռին, որպէս Թեմական Կեդրոն ծառայելու համար:

զ) Արցախի թեմի մէջ տեղի ունեցած օժանդակումը՝

-Լաչինի մէջ Ս. Համբարձում Երազմէ եկեղեցին, որուն բարերարն է տեղական իշխանութիւնը եւ ժողովուրդը:

-Շուշիի Ս. Ամենափրկիչ իտալական եկեղեցին որ արմատական վերանորոգութեան ենթարկուեցաւ անցնող երկու-երեք տարիներու ընթացքին:

-Մարտակերտի մէջ իր աւարտին կը հասնի մեր եկեղեցիի մը կառուցումը:

Այստեղ արտի պարտք կը համարենք մեր սրտագին Հանրակալութիւնները յայտնելու թուով անոնց, որոնք բարերարութիւններով եւ նուիրատուութիւններով է որ ի գլուխ հանուեցան, եւ կը շարունակուին, վերեւ նշուած շինարարական եւ վերակառուցման յատուկ աշխատանքները:

**ԺԲ
ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ
ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**

Բացի կարիքաւոր անձերու եւ հասարակութիւններու տրուած փոքր օժանդակութիւններէն, անցնող Յունուարին մեր տեղի եկեղեցիներէն անոնք, որոնք բարերարութիւններով եւ նուիրատուութիւններով է որ ի գլուխ հանուեցան, եւ կը շարունակուին, վերեւ նշուած շինարարական եւ վերակառուցման յատուկ աշխատանքները:

**ԺԳ
ՕՇԱԿԱՆՆԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄԱՇՏՈՑ ԴԴՐԱՏՈՒՆ**

Այս աշխատանքներուն օժանդակեցին հայ ազգայիններ այլազան երկիրներէ, 1000-էն մինչեւ 10.000 տուարի գումարներ տրամադրելով, ինչպէս նաեւ կարգ մը միջ-եկեղեցական կազմակերպութիւններ:

Բոլորին կը յայտնենք Սեր Զեմը Հանրակալութիւններն ու գնահատանքը:

1. «ԵՄ» Միութեան կազմակերպական ջանքերով հասարակական է միջոց չորքներու եւ միջոցներ հանուելու պատրաստելու համար Սիւնիքի 5

գիւղերուն մէջ գործարանային տեխնիկական դիւրութիւններ:

2. Կազմակերպուած է ղեկաւորութեամբ պատրաստութեան միջոցներ Արմավիրի մարզին մէջ:

Այս երկու գործերու իրականացման համար Մայր Աթոռին միջոցաւ գործակից կանգնեցաւ Անգլիոյ Քրիստոնէական Օգնութեան կազմակերպութիւնը (Christian Aid):

3. Կոյրերու Միութեան համար ստեղծած է յատուկ ծրագիր տեսնելու կարողութեան գրկուած մարդկան հայերէն եւ ռուսերէն բնագիւղներ կարեւոր կարգաւոր եւ գրելու համար: Այս գործին օժանդակող եղաւ Տաճարաբանական միջ-եկեղեցական օգնութեան կազմակերպութիւնը (Dan churchaid):

4. Երեւանի Եմմա Կարլ Գալուստեանի «Նուարդ» հասարակական կազմակերպութեան հետ կազմակերպուած է մանկական էսթետիկական դաստիարակութեան խմբակ՝ օժանդակութեամբ Ամերիկայի Մեթոդիստ եկեղեցիին (UMCOR):

5. Ծերերու եւ կարիքաւորներու համար բարեգործութեան երկու ճաշարաններու օգտակար կրցանք հանդիսանալ Սիւնիքի թեմին մէջ Գեմանիայէն Novalis կաթողիկէան միջ-օգնութեան կազմակերպութեան օժանդակութեան շնորհիւ:

6. Ամենէն կարեւոր աշխատանքներէն մէկը ընկերային ժողովրդական ծառայութեան այս մարզէն ներս եղաւ փոքր, առանձին գործերու համար ընկերութեան ամենէն համեստ խաւերուն պատկանող անձերու եւ ընտանիքներու փոքր դրամապոլիսներու (500-էն մինչեւ 3000 տուար) յատկացումը փոխառութեան սկզբունքով (Joan projects), որպէսզի կարենան իրենց սեփական աշխատանքով իրենց ապրուստը ապահովել: Մեր երկրի առողջ մտնութեան բանալին գործի պայմաններու եւ միջոցներու ստեղծումն է:

Անցեալ շրջանին 25 ընտանիքներու կարողացեր էինք օգնել: Անցնող 8 ամիսներու ընթացքին 66 ընտանիքներու եւս կրցանք օգնել, տրամադրելով ընդամենը 90.000 տուարի գումար: Նախորդ փոխառութեան ընդունողներէն շուրջ 15 անձեր արդէն իսկ վերադարձուցին իրենց ստացած գումարները փոքր տոկոսով միասին: Եւ պայմանաժամէն առաջ: Սա քաջակերպական երեւոյթ է գործի ստեղծման այս նպատակին:

Այս աշխատանքներուն օժանդակեցին հայ ազգայիններ այլազան երկիրներէ, 1000-էն մինչեւ 10.000 տուարի գումարներ տրամադրելով, ինչպէս նաեւ կարգ մը միջ-եկեղեցական կազմակերպութիւններ:

Բոլորին կը յայտնենք Սեր Զեմը Հանրակալութիւններն ու գնահատանքը:

**ԺԴ
ՕՇԱԿԱՆՆԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄԱՇՏՈՑ ԴԴՐԱՏՈՒՆ**

Անցեալ տարւոյն մեր տեղի կառնաւոր ընթացքով Ս. Մեսրոպ Մաշտոց անուան մկրտուած Դպրութեան Տունը իր գործունեութիւնը յառաջ տա-

րաւ: Կարիչ Տնօրէն Պրն. Ալֆրեդ Շահնազարեանի գլխաւորութեամբ եւ Արագածոտնի թեմի անմիջական հսկողութեամբ ներքէ:

Պաշտօններուն թիւը այժմ կը հասնի 8-ի: Գրասենյակային աշխատանքի բոլոր դիւրութիւնները ստեղծուած են:

Արդէն իսկ ծնեք բերուած են 4000 հատոր հայագիտական գիրքեր հայերէն, ռուսերէն եւ այլ լեզուներով:

Գալուստ Կիւլպենկեան հիմնարկութեան կողմէ հովանաւորուած թանգարանային բաժինը ծնաւոր է զեղարուեստական գործերով, յատկապէս քանդակներով եւ իւրաքանչիւր պատկերներով: Այսպէս. այժմ տեղ են գտնուող, արուեստագետի իսկ նուիրատուութեամբ, քանդակները Ղ. Չուպարի - «Ս. Խորենացի», «Ս. Հիւրակացի», «Թ. Ռուսիկ», «Կոմիտաս» քանդակները: Նաեւ մօտ ատենէն կը գտնուի «Մաշտոցի Կոթիւն» արծաթաւորները, ինչպէս նաեւ Լեւոն Թորմազեանի «Վառձապալի, Սահակ եւ Մեսրոպ» քանդակները արծաթով:

Դպրատունը ընդունեց այցելութիւնը ՀՀ Կսեն. Նախագահի Ռադիք Բոջարեանի եւ այլ պաշտօնական անձանց: Հիւրընկալեց «Մոմիկ» կազմակերպութեան գեղարուեստական ցուցահանդէսը: Այժմ կը պատրաստուի ընդունելու Հայց. եկեղեցւոյ 1700-ամեակի առիթով Պետական Յանձնարարութեան «Հայաստան եւ Երիտանդաւ Միութեան» ընթացքը կազմակերպուած գիտաժողովին մասնակցող օտար եւ հայ հայագետները:

Հանրակալութիւնը բոլոր աշակցողներուն եւ նուիրատուներուն:

Տեղեկագրի աւարտին փառք եւ գոհութիւն կ'ընծայենք Բարձրեալն Աստուծոյ, որ 8 ամիսներու գործունեութեամբ շրջան մը շնորհեց Մեզի եւ Մեր բոլոր գործակիցներուն:

Մեր սրտագգաց շնորհակալութիւնները եւ գնահատանքը կը յայտնենք Մայր Աթոռի Միաբանութեանը, Թեմական Առաջնորդներուն եւ հոգեւորականութեան եւ ժողովականներուն, Մայր Աթոռի պաշտօններուն եւ բոլոր հայ եւ օտար այն կազմակերպութիւններուն եւ անհատներուն որոնք իրենց կարեւոր բաժինը ունեցան իրականացած աշխատանքին մէջ: Թող Աստուած բազմապատիկ վարձահատոյց ըլլայ բոլորին:

Մայր Աթոռի առաքելութիւնը կը շարունակուի եւ օրէ օր աւելի լայն ծաւալ կը ստանայ: Երանի անոնց որոնք մասնակցից կը դառնան գործին: Ինչ որ էական է՝ այդ գործին է: Խօսքը կը գնայ, բայց գործը կը մնայ:

Գալուստ Կիւլպենկեան

**ԳԱՐԵԳՆԻ Ա
ԿԱՅՐԱՊԵՏ
ԱՆԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

11 Սեպտեմբեր 1998
Ս. Էջմիածնի

ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ ՏՈՆԱՅՈՒՅՑ

ՄԵՊԵՏԵՐԲԵՐ 22 Ս. ՇՈՒԺԱՆՆ ԿԱՐԳԵՆԻ

Շուշանը դուստրն էր հայոց սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանին: Ավագանի անունն էր Վարդենի կամ Վարդանուհի, սակայն մերժավորները նրան փաղաքշար Շուշանի էին կոչում: Անուանացած էր վրաց իշխան Վազգենի հետ, և այս դժբախտ ամուսնությունն էլ պատճառ հանդիսացավ Շուշանի մահատանկության:

Շուշանը բարեպաշտ եկեղեցասեր կին էր՝ զարդավաճ երկյուղածությամբ, պարկեշտությամբ և կատարյալ հավատով ու սիրով կապված էր Քրիստոսի հավատին:

Վազգենը, գնալով Պարսկաստան, ուրացավ իր քրիստոնեական հավատը և ընդունեց կրակապաշտություն: Քրիստոնեությունն իր բարոյական պահանջներով միշտ էլ խանգարել էր այս ամբարտաճախի և չարական մարդուն՝ իրագործելու իր նսն՝ նպատակները: Եր որպես հավատաւոր իր հավատափոխության՝ Վազգենը, հրաժարվելով իր առաքինի կնոջից, կրկին ամուսնացավ՝ այս անգամ շահի գործանքի հետ և խոտանալով հավատափոխ անել նաև իր մականի կնոջն ու զավակներին՝ վերադարձավ հայրենիք:

Շուշանը, երբ լսեց ամուսնու վարժությունը, վերցրեց իր զավակներին ու ապաստանեց եկեղեցուն: Վազգենի պահանջով նրան՝ հավառակ իր կամքի, բերեցին արքունիք: Մերժելով ամուսնու հավատափոխության պահանջը եւ հաստատ մնալով իր հավատին՝ Քրիստոսի այս մեծ վկայուհին մատնեց իրեն դաժան չարարարներին: Յոթ տարի շարունակ շրջապատ Շուշանն արքունիքի բանտում կրեց անասելի տանջանքներ, սակայն ոչինչ չկարողացավ սասանել նրա կամքը, և այսպես էլ կնքեց իր մահկանացուն 475 թվականին: Նրա վերջին խոսքերն էին. «Տեր Հիսուս, ըն-

դունիր աղախնուդ հոգին»:
Սուրբ Շուշանի գերեզմանը գտնվում է Թիֆլիսի միջնաբերդում:

ՄԵՊԵՏԵՐԲԵՐ 26 Ս. ԳԵՒՈՐԳ ԶՈՐԱՎԱՐ

Համայն քրիստոնեական աշխարհում առավել հայտնի ու պատվելի արքերից է Սուրբ Գեորգ գորավարը, որն ավանդաբար համարվում է քրիստոնյա զինվորականության հովանավոր և բարեխոս սուրբը:

Համաձայն վարքի՝ ավագազոր Գեորգը ծնվել է հայադավկիայում, զինվորական ծառայություն է կատարել հռոմեական բանակում և մեծ ճանաչման արժանացել: Դիմկոչեմիսիոս կայսրը (284-305), քրիստոնյաների դեմ թափառանքներ սկսելով, պահանջել է, որ բանակում ծառայող բոլոր քրիստոնյաները հրաժարվեն իրենց կրոնից: Հասնելով երկյուղել են, սակայն Գեորգը համարձակություն հայտարարել է քրիստոնյա լինելու մասին: Դատական առաջանում, երբ նրան հարցնում են ով լինելը, պատասխանում է. «Նախ և առաջ իմ անունը քրիստոնյա է, բայց Գեորգ եմ կոչվում: Իմ Աստծուն այլպես է համբել, որ ես բարեպաշտության բազում պտուղներ պտղաբերեմ Նրա աշխույժ: Կայսրն ինքը, ճանաչելով Գեորգին, հորդորում է ուրանալ քրիստոնեությունը, սակայն ապարդյուն:

Սրբի վարքում այնուհետեւ նկարագրվում են այն սարսափելի տանջանքները, որոնց միջոցով փորձում են հավատափոխ անել Գեորգին, բայց ոչ մի արդյունքի չհասնելով՝ կայսեր հրամանով գլխատում են:

Վկանությունը Սուրբ Գեորգին ներկայացնում է որպես վիշապասպան: Նա սովորաբար պատկերվում է վիշապին նիզակահար անող սպառազեն հեծյալի կերպարանքով: Հետաքրքիր է, որ քրիստոնեական Դիմկոչեմիս-

նոս պատմագրության մեջ երբեմն կոչվել է «անդեդային վիշապ»:

ՄԵՊԵՏԵՐԲԵՐ 27 ՎԱՐԱԳԱՍ Ս. ԽԱԶ

Հայոց Եկեղեցու տոնացույցը խաչի փառավորմանը նվիրված չորս տոն ունի. Երեւան Խաչ, Խաչվերաց, Վարագա Խաչ և Գյուտ Խաչ:

Խաչի այս չորս տոնից երեքը նշվում է նաև ուրիշ քրիստոնեական եկեղեցիներում, բայց Վարագա Սուրբ Խաչի տոնը միայն մեր Եկեղեցու հատուկ տոն է: Այն հաստատվել է 7-րդ դարում Թուրքի և Հովել ճգնաժամների տեսիլքից և Քրիստոսի խաչափայտի մատուցի գյուտից հետո:

Եկեղեցական ավանդության համաձայն՝ իտիփիսյան կույսերի Հայաստան գալու ժամանակ նրանց մոտ եղել է խաչափայտի մատուց, որը նրանք բարքրել են Վարագա լեռան Գալիլիա կոչված ժայռի մեջ: Հռիփսիմյանների հանատակությունից հետո մատուցի տեղն անհայտ էր մնում: 653 թվականին Թուրքի և նրա աշակերտ Հովել ճգնաժամները հրաշափառ տեսիլք են ունեցել՝ լեռան վրա տեսնելով 12 սյուների վրա հանգող լուսավոր տաճարի պատկեր, որի մեջ՝ լուսաճառանջ խաչը: Տեսիլքով առաջնորդված ճգնաժամները գտնում են խաչափայտի մատուցը, որին, լեռան գագաթից ճառագող լույսը տեսնելով, երկրպագելու են գալիս Վապարականի իշխանները, ավագանին ու գործը: Ժամանակի կառույցներ Ներսես Գ Տալեհի, տեղեկանալով այս մասին և ստուգելով եղելությունը, հաստատում է Վարագա Սուրբ Խաչի տոնը, որը 653 թվականից ի վեր տոնվում է մեր Եկեղեցու Խաչվերաց տոնին հաջորդող երկրորդ կիրակի օրը:

Այս հրաշափառ գյուտից հետո կառուցվում է Վարագավանքը, որը դառնում է Վապարականի գլխավոր սրբավայրը:

Հարց. Ինչու՞ Եկեղեցու խորհուրդները յոթն են:

Վարդապետները բազմաթիվ պատճառներ են նշում:

Նախ (խորհուրդները յոթն են)՝ ըստ Եկեղեցու անդամների զանազանության:

Առաջին խորհուրդը մկրտությունն է, որ Եկեղեցուն նոր անդամավորների համար է:

Երկրորդը պաշտոնն է, որ բնականորեն պատկանում է պատերազմողների համար է:

Երրորդը հաղորդությունն է, որ (հոգեւոր) պատերազմում վերստին գործադու համար է և (հանդիսանում է) հոգեւոր կերակուր:

Չորրորդ խորհուրդը՝ ապաշխարությունը, նրանց համար է, ովքեր մեղքերի պատճառով ընկնելով՝ վերստին կանգնում են ապաշխարության գործերով:

Հինգերորդ խորհուրդը վերջին օծումն է, որ (այս) կյանքից ելնողների և (հոգեւոր) պատերազմից ազատվողների համար է:

Վեցերորդը ձեռնադրության կարգն է, որը խորհուրդները սպասավորողների՝ քահանաների և Եկեղեցու մյուս (պաշտոնյաների) համար է:

Յոթերորդ խորհուրդը պատկեր է, որը (կոչված) է նոր զինվորներ (տալու Եկեղեցուն) մարմնավոր ծննդյան միջոցով:

Նաև յոթն են խորհուրդները, որոնք մեզ պատրաստում են ընդունելու յոթ առաքինությունները՝ հավատը, հույսը, սերը, խեղճությունը, ողջախոսությունը գլխավոր սրբավայրը:

և արդարությունը:

Այսպես, մկրտությունը հավատի խորհուրդն է, որովհետեւ նախ հավատում ենք եւ ապա մկրտվում:

Դրոշմը հուսու խորհուրդն է, քանզի հուսալով Սուրբ Հոգու գործությանը՝ կարողանում ենք (մարտնչել) ընդդեմ բշտամու՝ (սատանայի):

Հաղորդությունը խորհուրդն է սիրո, որովհետեւ սիրով միավորվում եւ հողվում ենք Գլխի՝ Քրիստոսի հետ՝ (լինելով) մարմին Նրա մարմնից և անդամ՝ Նրա անդամներից:

Ապաշխարությունն արդարության խորհուրդն է, քանզի զոջման, խոտուկանության և այլ գործերի միջոցով արդարանում ենք մեղքերից:

(Վերջին) օծումն արդարության լույսն է խորհուրդն է, քանզի (հոգեւոր) պատերազմից ելնելով՝ սրբում ենք փոշին ու քրտինքը, ինչպես մարմնավոր պատերազմից ելնողները:

Ձեռնադրության կարգը խոհեմություն և գիտության խորհուրդն է, քանզի (Եկեղեցու պաշտոնյան պետ է) իմաստությամբ և գիտությամբ ծառայի խորհուրդներին և ուսուցանի ու խրատի ժողովրդին:

Իսկ պատկեր ողջախոսության խորհուրդն է, քանզի (պատկերվածը պետ է) ողջախոս ամուսնության մեջ գալիս իր ներսի բոլոր զանազանություններ և գերծ մեծ շնորհություն և պատմություն:

Ուստի և Եկեղեցու խորհուրդները յոթն են:

Ըստ Ս. Գրիգոր Տառնացու

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԸՍՏ ԹՈՐՈՍ ԶՈՒՂԱՅԵՑՈՒ

Սկիզբը՝ «Քրիստոնեայ Դատարան», թիվ 32-34, 36-37

Բուն խորհրդավոր արարողությունը լրանում է հաղորդությունից հետո, երբ քահանան արտասանում է «Կեցո, Տեր, գծողվուրդս քո» օրհնությունը: Խորհրդավոր մասին հաջորդում է «գոհաբանութիւնը», որին հավատացյալները պարտավոր են մասնակցել նույն չափով, որչափ նախընթաց պաշտամունքին: Քահանայ խախտագիտությունը են ստացված բարիքի համար պարգևոլողին շնորհակալություն հայտնելը մարդկային բնական զգացումն է: Մասնավորապես որ Քրիստոս եւ իր աշակերտները էլ բարի օրինակը անձնապես ցույց տվեցին՝ ըստ Սուրբ Գրքի, երբ առաջին Պատարագից հետո «գոհացան» եւ «օրհնեցին եւ եւան ի լեւան ծիթեմեայ»: Ցավալի է, որ այս դեպքում էլ գովելի կամ օրինակելի ընթացք չունենք: Սովորաբար «Կեցո, Տեր, գծողվուրդս» օրհնությունից հետո ժողովրդի մեծ մասը եկեղեցուց

դուրս է գալիս հաճախ այնպիսի շտապադիպանություններ կարծես փախչում է մոտավորապես փախչելու: Իսկ ի՞նչ են անում: Շրջում են եկեղեցու բակում, իրար որպիսություն հարցնում, զրուցում, ի վերջո են իրենց են ծանոթանում. եւ ծանոթացումն այլոց: Անշուշտ, սա պախարակելի երեւոյթ է: Սխալ է կարծել, թե միայն Սրբություն (Հաղորդություն) ստացողները պետք է մնան մինչեւ վերջ: Մեր օրենսդրությունը կարծես իրենց ողջ արարողությանը, այդ թվում նաեւ՝ գոհացանքի, միջոց է: Սխալ է կարծել, որ Պատարագի մասնակցներին մասնավորապես, ազատ պահի աճեն փորձությունից: Նաեւ խաղաղություն է հայցում աշխարհի, շնորհ ու առաջնորդություն եկեղեցու համար: Ս. Հախարի, ինչպես նաեւ Ս. Ոսկեբերանի պատարագամատուցները «Կատարումնից» հետո «Օրհնեցից գժեր» են ասում և արձակում առանց «Ի սկզբանե» Ավետարանի սկզբաբաժնի: Ավետարանը պատարագի մասնակցի մեջ էս չկա: Այս խորհրդավոր ընթերցումն ընդհանրացված ժողովուրդի մեջ, եւ գրեթե տարակույս չկա, որ մեծ մասնակցից ենք վերցրել: Նախապես պատարագը Պատարագից հետո իրեն խորհրդավոր սրբավայրը:

կերտները միասին մատուցեցին:

Գոհաբանությունից հետո քահանան «Իջանելով ի մեջ եկեղեցուց», «Որ օրհնեմ» օրհնության անձնաձև արդյունք է ասում խնդրելով Աստծուց, որ հավատացյալ ժողովրդին ընդհանրապես, եւ մասնավորապես այդ օրը Պատարագի մասնակցներին մասնավորապես, ազատ պահի աճեն փորձությունից: Նաեւ խաղաղություն է հայցում աշխարհի, շնորհ ու առաջնորդություն եկեղեցու համար: Ս. Հախարի, ինչպես նաեւ Ս. Ոսկեբերանի պատարագամատուցները «Կատարումնից» հետո «Օրհնեցից գժեր» են ասում և արձակում առանց «Ի սկզբանե» Ավետարանի սկզբաբաժնի: Ավետարանը պատարագի մասնակցի մեջ էս չկա: Այս խորհրդավոր ընթերցումն ընդհանրացված ժողովուրդի մեջ, եւ գրեթե տարակույս չկա, որ մեծ մասնակցից ենք վերցրել: Նախապես պատարագը Պատարագից հետո իրեն խորհրդավոր սրբավայրը:

դաժնության հարմար նյութ, առանձին կարգում էր ավանդաբար մեջ քահանայական զեւեղություն հանելուց հետո: Գեոգիտներ սովորություն դարձավ դեռ ավանդաբար չմտած, Ս. Սեդակի մոտ կանգնած լեռնային կարգալը, իսկ մեր Եկեղեցու ժողովրդական ոգին պահանջեց այդ ընթերցումը բարձրաձայն կարգալը ի լուր աճենք: Ս. Պատարագի խորհուրդը հաճախ նկատվում է իբրեւ օրհնական Քրիստոսի մարդեղությանը, որով աստվածային բնությունը մարդկային բնության հետ հրաշալիորեն միացավ, եւ որովհետեւ մարդեղության խորհուրդն ասեմից պարզ կերպով ներկայացված է Յովհաննեսի Ավետարանի ինչյալ հատվածում, այդ պատճառով էլ սովորություն է դարձել ընթերցել այն Պատարագից հետո: Այս ընթերցման հետ կապված մի ընդհանրացված պատկերացում կա: Այն է, որ քահանաներն ընդհանրապես, ճաշու Ավետարանը գործածելով, այդ գրքի մեջ գտնվող Վարդավառի երկրորդ

օրվա ճաշու պատարանն անբողոքական կարծու: Մեր Պատարագամատուցի մեջ այս պատարանը մինչեւ 14-րդ տարեկ վերջն է նշանակված «լի շնորհք եւ ճշմարտութեամբ», եւ սրա ընթերցման խորհրդավորությունն էլ այսքան է պահանջում:

Մեկ այլ խախտում եւս կա. որոշ քահանաներ «Ի սկզբանե» փոխարեն ուրիշ հատված «Եւ եւ հաց կենաց») են կարդում առանց դիտել պատճառի: Այսպիսի փոփոխություն կարող է լինել միայն այն ժամանակ, երբ նույն օրվա ճաշու պատարանը «Ի սկզբանե» լինի, եւ նույն հատվածի կրկնումն ավետարանի ինչյալ Նոր Կրթականի եւ Վարդավառի մեղեդի: Այս է օրենքը, եւ առանց բանավոր պատճառի եկեղեցու վարժարանի ավանդությունը փոխելը հույժ մեղադրելի է: Ավագերները պարտավոր են հսկել եւ չթողնել, որ որեւէ գեղծում եւ շփոթություն մտնի Եկեղեցու արարողությունների մեջ:

Ավետ ԱԿԵՏԻՍԱՆ

ԶԱՐԵՆՑԱՎԱՆՈՒՄ ՆՈՒՅՆՊԵՍ ԿՂՈՂԱՋԵՆ ԶԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԶԱՆԳԵՐԸ

Օգոստոսի 28-ին Ս. Օ. Ս. Տ. Տ. Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ Զարենցավանի կայսրապալատում հրապարակում կատարվեց քաղաքի եկեղեցու հիմնարկները:

Կոտայքի թեմի առաջնորդ Ս. Առաքել եպս. Քարամյանին եւ հյուրերին Կանադայի թեմի առաջնորդ Ս. Հովհանն արք. Տերտերյանին, հոգեւորիկ եւ արժանապատիվ հոգեւոր հայրերին, հրապարակում դիմավորեցին քաղաքացիներ Վ. Այվազյանը, ղեկավար այրերն ու հավատավոր ժողովուրդը:

Արթուրյան հայրերն ավանդական աղոթքով հանդիմարեցին հետո Տերունական աղոթքով սկսեցին հիմնարկների արարողությունը: Կոտայքի թեմի առաջնորդ գերազանցիկ սրբազան հայրը, եկեղեցու հիմնարկների աշխույժ շնորհակալական խոսքն ուղղելով ներկայից, նշեց. «Տարիներ շարունակ խնայելով եւ Զարենցավանում եկեղեցի կառուցելու մասին, սակայն այն խոսքից

գործի չէր վերածվում: Աստծո կամքով եւ Կանադայի թեմի առաջնորդ Ս. Հովհանն արք. Տերտերյանի ջանքերով ու միջամտությամբ Կանադայից, ի դեմս տեր եւ տիկին Տերվիշյանների, գտնվեց քարերար, որպեսզի Զարենցավանում կառուցվի մեր աղոթքի տունը»:

Զարենցավանի քաղաքացիներ տիար Վարդան Այվազյանը, իր ուղարկությունն արտահայտելով, ողջունեց ազգաբնակչությանը՝ քաղաքի համար այդ կարեւոր իրադարձություն առթիվ եւ շնորհակալություն հանձնեց երկու սրբազան հայրերին, նաեւ մասնակցող քաղաքացիներին, որոնք արարողությանը ներկա էին:

Հովհանն սրբազանը, ներկայից ողջունելով Վեհափառ Հայրապետի անունից, իր խոսքում

հորդորեց հավատարիմ մնալ հայկական հավատին ու նրանց ավանդած ժառանգությանը եւ կոչ արեց սատար լինել եկեղեցու շինարարությանը: Ինչպես

հավատաստեցեցին սրբազան հայրերն ու քաղաքացիները, Հայաստանում քրիստոնեությունը պատկանում է ընդունելու 1700-ամյակի հանդիսությունն աշխատանքներ Զարենցավանում ղողանցելու են եկեղեցու գանգերը:

ՄԵԾ ԵԿԵՂԵՑՈՒՅ ՎԵՐԱԳՐԱԾ ՄԱՆՈՒԿԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲԱՐԵՐԱՐ

Մոտ մեկ տարի առաջ կանադայի համայնքի անդամ Ջորջ Մաքհինսյանին Ս. Ներսիս Ծնորհայի» շքանշանով պարգևատրելու առթիվ հովիվ Վաչարայանական կոնգրեգացիոն վանքում է. «Ձեր կյանքը Գանատայի մեջ սկսած որոշությամբ Ձեր հայ ազգի դեմ գործված ցեղասպանության հետևանքով: Տրամադրված աշխատանքով Ձեր ապրուստը շահեցաք եւ ապրեցաք հայր Վաչել եւ օրհնակելի կյանքով»:

Մեծ եղեռնից մազապուրծ հայի մի քնկոր է Ջորջ Մաքհինսյանը, որը կորցրել է հարազատներին եւ չունի աշխարհում առհասարակ որեւէ ազգական: Դեռես նորափոքր մի աննշուկ էր, երբ բախտակից 110 հայ որդիներից հետ ընկնելով ամերիկյան «Ջորջ Թոմս Բոյի» անունը կրող որբանոց՝ եղվեցին ճակատագրի այդ դաժան հարվածով ամեն ինչ կորցնելուց հետո կյանքում երբեք չունաճալ իրենց հայությունը եւ

չորանալ իրենց հավատը:

Ահա իր հայրենիքի ու եկեղեցու երգով այդ ուխտավորը վերջերս հայրենիք էր ժամանել մասնակցելու Ծաղկածորի անառային ծամբարի բացման հանդիսավոր արարողությանը: Նախկին «Արփիկեն», այսուհետեւ «Ջորջ Մաքհինսյան» ծամբարի մուտքի մոտ պատվար ժամ հյուրերին դիմավորեցին Կոտայքի թեմի առաջնորդ գերջ. Ս. Առաքել եպիսկոպոս Քարամյանը, մարզպետարանի ղեկավար անձինք, Ծաղկածորի քաղաքագլուխ Ա. Պետրոսյանը, հոգեւոր հայրեր, հավատացյալներ...

Ծամբարի հովանավոր Ջ. Մաքհինսյանը կարեք բարեմունտի ժապավենը: Ներկայից ուշադրությունը գրավեց շքանշանը տալու առաջին բացված՝ Հրազդանի Երվանդ Բռնաբի անվան մանկական արվեստի դպրոցի սաների աշխատանքների ցուցահանդեսը:

Թեմակալ առաջնորդն իր ող-

ջունի խոսքն ավարտեց տիար Ջորջ Մաքհինսյանին ուղղված մաղթանքով. «Այս ծամբարը դառնում է առեւակառայան Ձեր հավերժական կյանքի...»:

Զարենցավանի կիրակցորդ վարժարանի սաները հանդես եկան «Պայծառակերպության» եւ «Վերափոխումն Ս. Աստվածածնի» տոների մասին սարկոսով, աղոթքով եւ «Նմանումն Ս. Կույսի» բեմականցմամբ: Նրանք եւս հնարավորություն կունենան իրենց ամառային հանգիստը վայելելու այս ծամբարում: Ջրվեժի Ս. Գաբրիելի եկեղեցու երիտասարդաց միության երգչախումբը հնչեցրեց Հարկանները:

Հանդիսության եզրափակման իր խոսքում Կանադայի թեմի առաջնորդ Ս. Հովհանն արք. Տերտերյանը ներկայացրեց բարեխաղի անցած դժվարին ուղին, ինչպես նաեւ իր ուրախությունն արտահայտեց Կոտայքի թեմում հոգեւոր կյանքի վերազարթոնքի առթիվ:

ՄԱՏՈՒՔ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԳԱՂՈՒԹՈՒՄ

Հրազդանից Մեւան տանող ճանապարհին է գտնվում թիվ 4 աշխատանքային ուղիչ գաղութը:

Գաղութի պետ գնդապետ Արամ Սարգսյանի անմիջական մասնակցությամբ եւ դեկավարությամբ մոտ մեկ տարի առաջ գաղութի բակում սկսվեց «Մուրբ Սարգիս» մատուռի շինարարությունը: Ինչպես նշեց գաղութի պետ մատուռի բացման արարողության իր խոսքում, «... այս աշխատանքը պարզապես շինարարական կամ վերանորոգչական չէր, այլ այն ուներ բարոյափոխական կամ, հոգեւոր-կրոնական եւ ֆիզիկական դաստիարակության նպատակ»:

Մատուռի մուտքի ձախ կողմում բանդակված ժանյակագրող խաչքարը եւ խաչագրող դուռը կալանավորների մտահոգումն են եւ իրենց իսկ ձեռքերի աշխատանքի արգասիքը:

Մատուռի օժման արարողությունը, որը կատարեց Կոտայքի թեմի առաջնորդ Ս. Առաքել եպս. Քարամյանը, սկսվեց «Արախ լեք» շարականով: Արարողությանը մասնակցում էին Հրազդանի հոգեւոր հովիվ Ս. Սյուն քահանա Սաֆարյանը, ընդհանուր առմամբ Ս. Աստվածածնի եկեղեցու սարկավագները: Մատուռի օժման կնքահայրն էր Վազգեն Հովհաննիսյանը:

Թաղաձածկ մատուռի օրհնությունից հետո սրբազան հայրն օժեց աղոթարանում գեղեցկված Ս. Աստվածածնի, իսկ այնուհետեւ խաչյալ Տիրոջ պատկերները:

Օժման արարողության ավարտից հետո կալանավորներին իր հայրական օրհանման խոսքն ուղղեց թեմակալ առաջնորդը. «Մատուռը կղանա կալանավաճառում գտնվող մեր հայորդիների աղոթավայրեր: Իսկ ձեր գործած մեղքերի թողությունը եւ հոգու ազատությունը կարող եք ստանալ միայն այս փոքրիկ եկեղեցում»:

Սրբազան հայրը խոստա-

ցավ ամեն ամիս կալանավայր ուղարկել քահանա հայրեր, որոնք հոգեւոր-եկեղեցական արարողակարգի հետ միասին կկատարեն քաղաքներ եւ համայնքի կմատուցեն պատարագ: Թեմի առաջնորդը գաղութի գրադարանին նվիրեց կրոնական գրականություն, իսկ կալանավորներից յուրաքանչյուրին՝ «Լեռան քարոզը կամ ճանապարհի հաց» թերթը:

ՀՀ գաղութների վարչության պետ գնդապետ Մուշեղ Սարաթյանը ազատազրկյալներին մաղթեց, որ այդ սրբատեղին դառնա նրանց հոգու մարդու պան սկզբնաղբյուրը, որպեսզի այլևս երբեք չընթանան դեպի չարը:

«Հույս» բարեգործական ընկերության անունից Հասմիկ Կարապետյանն իր խոսքում նշեց. «... այս մատուռը տրվում է ձեր հոգու ազատության համար: Թող քրիստոնեության ընդունման 1700-ամյակին Հայաստանում չլինեն բանտեր եւ անազատ վայրեր»:

Հրազդանի քաղաքապետարանի ներկայացուցիչ ընթերցեց քաղաքապետ Սասուն Միքայելյանի շնորհավորական ուղերձը՝ մատուռի օժման առթիվ եւ քաղաքապետարանի կողմից գաղութին նվիրեց մի քանակաբ:

Աղոթատան օժման առթիվ իրենց բերկարների եւ երախտիքի խոսքն արտահայտեցին դատապարտյալները եւ նրանց հարազատները:

Մատուռի օժման հանդիսավոր արարողությանը ներկա էին ՀՀ ներքին գործերի հրամանատար գեներալ մայոր Արծրուն Մարգարյանը, Պետական վտանգության եւ ՆԳ բաժնի, Հրազդանի տարածքային ժող. դատարանի ղեկավարներ եւ աշխատողներ:

Արարողության վերջում տրվեց համերգ եւ մատուցվեց ավանդական մատուրդ:

Նյութի
Ամենայն ՀԵՊՏՆԻ
Կոտայքի թեմ

ԱՇՈՏԱՎԱՆԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՒՅՑ ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԻԱՍ ԱՍՏՎԱԾՆԻ ՄԱՏՈՒՔԻ ՕԾՈՒՄՆ ՈՒ ԲԱՅՈՒՄԸ

Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակման 1700-ամյակի կապակցությամբ համրապետությունում վերանորոգվում եւ կառուցվում են բազմաթիվ վանական համալիրներ, եկեղեցիներ ու մատուռներ: Այս բոլոր պաշտամունքային կառույցները վերականգնվում են հիմնականում բարեխաղերի ազգայնորդ ջանքերով: Այդպիսի բարի գործ կատարեցին նաեւ Սիսիանի բնակիչներ հայր եւ որդի Բագրատ եւ Համետ Թովմասյանները, որոնք սեփական միջոցներով Սիսիանի Աշտուվան գյուղի տարածքում կառուցեցին Ս. Մարիամ Աստվածածին մատուռը: Մատուռը գտնվում է գյուղի եւ Տոլոսի ջրամբարի արեւելյան կողմում նախկին Ագրեղ գյուղի հին գերեզմանատան բարձունքում: Ժրմարաբանական աշխատանքները սկսվեցին 1997 թ. մայիսին եւ ավարտվեց 1998 թ. հուլիսի 25-ին: Ժրմարան կառուցման աշխատանքները կատարել է որմնադիր վարպետ Ք. Բովանանիսյանը, իսկ խաչքարը

պատրաստել է քանդակագործ Ժ. Սիմոնյանը: Նորակառույց մատուռից մոտ 300 մետր հեռավորությամբ գտնվում են համանուն հին մատուռի ավերակները, որը միջնադարում եղել է Շահապուր ուխտատեղի, իսկ այժմ ծածկված է ջրով: Ջրամբարը, որ կառուցվել է 1970 թվականին, իր մեջ է ներառել նաեւ հին մատուռը: Երեմեն ջրամբարի ջրերը ետ են բաշխվում, եւ կարելի է տեսնել սրբավայրի ավերակները:

Բագրատ Թովմասյանը պատմում է, որ մատուռը կառուցելու մտադրացումը պատահական չի եղել: Մանկուց իր պապի ու տատի, իր ծոցների առաջնորդությամբ պարբերաբար ուխտի է եկել հին մատուռ: Զետապույն, երբ ինքն էր արդեն ընտանիքի տեր, իր զավակներին էր բերում այցելության նվիրական սրբությունը: Այսպես էր մինչեւ 1970 թվականը:

Նոր մատուռը կառուցելու միտքն իրականություն դարձավ մի զարմանալի իրադար-

ծության շնորհիվ:

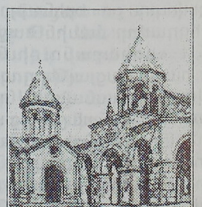
1990 թվականին ծանր հիվանդությունից հետո 34 տարեկան հասակում մահացավ Թովմասյանի դուստրը՝ Մարինեն: Տարիներ անց 1997 թվականին, Բագրատի կինը երազում տեսնում է իր սիրտանում աղջկան, որ պատգամում է մորը. «Մայրիկ, եթե դուր հարգում եք իմ ինչապես, եթե հավատում եք Աստծուն, ապա հին մատուռի փոխարեն պիտի կառուցեք մորը»:

Եւ ծնողները կատարում են դստեր խնդրանքը:

1998 թվականի օգոստոսի 23-ին Հայ Առաքելական եկեղեցու Սյունյաց թեմի առաջնորդ Արքապետ Եպիսկոպոս Սկորյայանը կատարեց նորակառույց մատուռի օժման սրբազան արարողությունը, եւ այժմ մատուռը բաց է բոլոր նրանց համար, ովքեր կզան մորոգելու իրենց ուխտը, վերընծայելու իրենց աղոթքները Աստծուն եւ հայցելու բարեխաղությունը Մուրբ Աստվածամոր:

Ք. ԱՆՔԱՆԱՅԱՆ

ՀՈՒՍՈՒ ԿՂԶԻ

Մի կղզի կա Երեւանում՝ Սիրո, հույսի, յուսի տանար, եւ Ջորավոր են անվանում, Ձի մեր հոգու մութն է վանում, եւ մեր հոգում յուս է մանում, Նաեւ ցավերը դարձնում...

Եւ հոգին է հարձակվում՝ Լավ ու վատի ամենու վրան, Չգտնում այնտեղ՝ կղզին այդ տուր, Ուր երազն է չքաղ ու մութը, Եւ աղոթքն է պալենական Հասնում երկինք անապական...

Լուսինե ՄԱՐԲԱՅԱՆ

ՊՈՂՈՍ ՄՈԿԱՅԻՆ ԵՒ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԵԾ ԱՆԱՊԱՏԸ

16-րդ դարի վերջերին եւ 17-րդ դարի սկզբներին հայ հոգեւոր մշակույթի աստաղաբեւոյժ ժողովրդավար գործունեությունն է ծակալեւ վարադառն Դոդոս Սոկաչին: Նրա մասին՝ որդես ժամանակի Կիսյանի եւ աչի ընկնող գործի, կայանու են Մ. Դավթիսեցի, Գր. Դարամառեցի եւ ուրիշներ:

Պողոս Մոկացին ծնվել է Մոկաց առաքինի Քար գյուղում, այնուհետև կրթությունը ստացել Վառազա մեծառիշխակ վանքում, որ ժամանակի քրիշտոնի կողմից կոչվել է «մայրաքաղաքն վանօրեից»։ Այստեղ նա ծանոթանում է առակներում է վարդապետեալ արարեալ վանեցուն, որը հայսնի եր 2ագ նականումով։ Քրիշտեղ վերջինիս հիօսել է ուրոտ «գգնակեաց», բարի ու յարկեօտ վարի սեր հոգեւորակակ։ Ուսումնամառութան ընթացքում Պողոսը խորութեամբ ուսումնասիրում է Հին ու Նոր Հասկարանները եւ երբ «կասանակ» եղել գիտութեամբ է հասակաւ», 2ագ վարդապետք նրան ծնունդարւմ է տալով վարդապետական աստիճան։

Այնուհետև Պողոս Մոկացու կյանքում սկսվում է բարգաշական եւ լուսավորչական գործունեության բեղուն, բայց եւ ոչ դյուրին իմ ժամանակաշրջան: Միջմարտի բազմաթիվ եկեղեցական գործիչների մեծ մեկ է նախընտրում է օրջիկ բարգաշակությանը: Գործունեության այս նշանակիչ մեամի ժողովուրդը հասկալաւ մեծ է եղել Ժողովրդի դասմտւոյան ռաս բն իշ օրգադարմային դաիերին, երբ անհրաժեշտ է ռարման մեղ ներգրծել հասարակւոյան անուակ մեծ զանգվածներ: Պողոս Մոկացու արորմ ժամանակաշրջան եւս ռամակակիչ եւ հայ ժողովրդի կյանմում, անգիկ տեական անկուլից հետ երկում թեաւուն եւ վերանմուրյան ոգին, եւ ինչդես մեում է Ա. Սլոպյանմանը, «ժողովուրդը կը կարոտեր ինդունի խոսի»:

Պողոս Մոկացու եւ այլոց ֆարգական եւ լուսավորչական գործունեության նպատակը հասարակության բարոյական առողջացմանը, օրագիտությանը մ-

[illegible]

Շրջելով ու ֆարգելով՝ նա հաս-
նում է Թավրիզի և ամենօրյա «ֆա-
րգիի» երգչի և յուրաքանչեք
վարդապետներանը՝ Եսրուհա-
կուն և լուսավորել սեղի հայ ազ-
գաբնակչությանը: Եռանդուն,
ամեհահայնդի ֆարգչությունը
նույնպես ժողովրդի մեջ ճանա-
նում է հայքի և նա զարմում
թաղիգեցիների և ուրիշ վայրե-
րից Թավրիզ եկած աղանակը
չգնանում: Այս միաժամանակ ցույց
է սայլի, ու հոգեւոր կարգի նոր-
գնանք և կրթություն անհրաժե-
տություն արդեն գիտակցվում էր
հասարակության լայն խավերի
կողմից: Ուսի Թավրիզում գնե-
վող Պողոթն գավառի վաճառա-
կանները, և հատկապես Ջոհա-
գյուղից խոջա Պարյադեզ, խնդ-
րում էր վարդապետին գալ Պո-
ղոթն գավառ՝ երեւն կողմնակա

բարեցելու եւ ռուտեցանելու: Պո-
ղոս վարդապետը համաձայնում է
է եւ գալով Ազգիկի գյուղատարա-
ծեմնամուկ եւ լինում սեղի առա-
ջեալեան եկեղեցու գործունեութե-
լան վերակազմմանը: Դասիժե-
ցին վկայում է, որ Ազգիկիսում
Պողոս վարդապետի քարեմորդո-
չակած ծեմնարկունները մեծ լիցի-
մ եւ հաղորդում շայոյ «արեւելեան
աշխարհում» հոգեւոր վերանմ-
դին, քանզի «յէս քանայով դրան
եկեղեցիներ քացայ դուռն հաւա-
սով աշխարհիս արեւելեան»: Ի-
րոյ, օրջելով «յայմնեայ սեղիս»
նա վերափոխում է եկեղեցիները,
կարգում փառնամներ, նորոգում
կարգը:

Պողոս Մկկաղու Բարդաղյալան էր հոգեւոր Բարձրագոյցական գործունեութիւնը ուղեկցելու եւ կրթական-լուսավորական բնույթի ձեւաձեւումներով, Լաւաք դպրոցն ու կրթութիւնն անհրաժեշտ էին «կասն հասաւորութեան հաւանայս եւ կրօնիցս մտնոյ»: Տարբեր վայրերու դպրոցներ եւ հիմնում, ուսուցիչ կարգով աշակերտներին, ամուկներին գրագիտութիւն եւ Ս. Պօղոս ուսուցանելու համար, իսկ առավել բնդունակներին օրօյն եւր Տալիս իր հետ եւ միաժամանակ ուսուցանում: Այս վերջինը յուրահասակ օրօյն դպրոց է եղել, որտեղ աչիք ընկած աշակերտներ կարգվում էին նորաբաց դպրոցների ուսուցիչներ: Բնութագրելով նրա ուսուցչական գործունեութիւնը Ներսես Մկկաղին ասում է. «Կարծիք եւ անձամանիք, թէ լինիք ո՞ր փափակ ուսման»: Թերեւս դա էր դասճառը, որ նրա աշակերտներից անձեռն էր հասնում էին ասիւճանի ծառայելով եկեղեցուն ու ժողովրդին:

Այսօրվա, Պողոս Մկաղու Ե-
նորիկ Սյունյաց աշխարհում
աշխուժանք է եկեղեցական,
կրթական կյանք, որն էլ մա-
խարայում էր ստեղծում համազ-
գային մակարդային զարգոնի
համար, որի բարձրակետը Մեծ
Սյունքիում հռչակաբար Սեւ ա-
մուղայի հիմնադրումն էր: Այն հիմ-
նվեց 1610-1612թթ. Սահղա Ամ-
բերդում և Կիրակոս Մարգարե-
զու օրհներգով: Եւ ոչ միայն Ե-

րանց աղբյուրները վկայում են,
 որ այդ գործում ենու՝ աքսակցութ-
 յուն են ցույց սկսել Հահ-Արաի
 գորավար Մելիք Յայկազըն, որին
 Եսաիի Կոյունջի համեմմել են Կո-
 լոնդիի իշխանությունը են Պողոս
 Մոկաչցին: Գր. Դարանադեցին վ-
 կայում է, որ Կերքիին այդ ժամա-
 նակ գնմունք են Սյունիքում, ուս-
 չի լսելով Ասազիս են Կիրակոսի
 գալստյան մասին: «Վաղվաղաի
 գնացեալ ի Տեսուրիին նոցա են
 հաճանքս բնակիլ ընդ առա՞»: Պողոս
 Վարդապետի ջերմ րմա-
 զամբն անաղաթի հիմնադրամը
 դասահական չէր, բանքի դրամով
 իրական երախիքներ էին ստեղծ-
 վում նախաձեռնան գործի Եա-
 ռուհակության համար: Նա եռան-
 դուն կերպով մասնակցում էր ա-
 նախաթիս ուսումնական են հոգե-
 լու ինձիդիքի կարգավորմանը
 են նղաստում լրջոթալիի համբա-
 վին: Մեծ անաղաթը երեսույթ
 էր ժամանակի անմեղ հայ իրակա-
 նության մեջ: Սյանջ էին խմը-
 վում մնալովական կարող ուժե-
 րը, որի Եմորիիվ այդ դարձավ
 մայր լրջոթալի, որսեղեղ լուսա-
 վորությունը սարածեղ Յայա-
 անով մեկ, են արտըր տեղերում
 իսմմվեցին կրոնական-լրբական
 բազմաթիվ օջախներ: Պողոս Մո-
 կաչու դեր այդ գործում անու-
 րանալի էր. դրա լավագույն վկա-
 յությունները են Մեծ անաղաթի
 են նրա հիմնադիրները Սիրվազ
 Ներսես Սկզպուն (Բեղլու) հայ-
 անի Երեզրը, որսեղ Պողոս Վար-
 դապետը երեկայացվում է հիմնա-
 դիր են «անաղաթի սիւն»: Նա
 մանկ դասախոսում են ուսուցա-
 նելով Ուրաթ Կիրք:

Սակայն անադատուն ծավալած գործունեությանը զուգընթաց Պողոս վարդապետը բարունակում էր երգազայել: Այս անգամ արդեն նրան ընկերակցում էր իրենից փչ հեռու անադատ եկամ Մովսես վարդապետը՝ աղազա Մովսես Գ Տաթևիցի մեծանուն կաթողիկոսը, որը նույնպես երջիկ ֆարգուշյաթան էր ուսուցանելով էր զբաղված: Նրանց համանաեց գործունեության մասին Լեոն դրւմ էր: «Երկու վարդապետները հրաւ մոեեան Սեծ անա-

դասում, եղբայրացման եւ կասա-
րում էին իրենց առաքելությունը՝
հաճախ հեռանալով Մեծ անա-
դաշից եւ փարզություններ անե-
լով այլեւայլ կողմերում»:

[illegible]

Սակայն բիսուրեակյան բարոյակաւորութեան սկզբունքներէ վերահասգցմանն ուղղված նրանց գործունէութիւնը հանդիպում է հոգեւորականի բուն կշիռն ունեցած եկեղեցականների համար դիմադրութեանը: Վարդապետները Հայ-Արարի առջեւ ամբաստանում են նաեւ Ազգային մտահոգականների կողմից, ձերբակալվում են ազգային արձակվում միայն մեծագոյնար տուգանք վճարելուց ետեւ, որը նրանց օգտին համեմատելի է ժողովուրդը: Դպրատանները ժառանգականութիւն են նաեւ հետագայում: Պողոս վարդապետից ստորագրութիւն վերցնելով՝ հարկադրում են հրաժարել բարձրագոյնութիւն, ուսիս սփռված բազում է Մեծ անաթոլի: Նա վախճանվեց 1620թ. եւ քաղցեց անաթոլի: Պողոս Մկիչցին 17-րդ դարի հոգեւոր-մշակութային զարթոնքի նախապատրաստողների եւ իրականացնողներից էր եւ իր գործունէութեան զգալի չափով նշուածեց Դպրատանի արեւելեան զգալածներն վաճառական կարգերի վերականգնմանն ու կրթութեան արտադրութեանը:

Վարուժան ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ
Մանկավարժական
գիտությունների թեկնածու

ՀԱՅ ՈՐԱՆԱՆԿԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Սկիզբը՝ «Քրիստոնեայ Դայաս-
տան», թիվ 30-34

17-րդ դարում սկսված հայ եկեղեցական վերագաղթները նույնպե՛սց նաեւ որոնմանկալիչորթան զարգացմանը: Էքզիածնում կաղդիկոսական դասանմեր կասարող Յովնաթանյանները լայն գործունեություն են ծավալում իրենց հայրենի գավառում: Յովնաթանյանների ու նրանց աշակերտների վրձինը են մայսկանում այժմ Նախիջեանի երկրամասի սարածին գեգմիդի յի շարհ հայական հուշարձանների որոնմանկարներ: Դրանք հիմնականում ներկայացնում են զարդադեկորային հորինվածքներ եւ ծեծ մասսեր վաս են դաշտոմանված: Պասանական Գողթն, ճահուկ, Երնջակ, Նախանվան զարդաքմերում որոնմանկարազարդ են Ազուլիսի Ս. Թովման, Ս. Շնակոն, Ս. Յովհաննես Մկրտիչ, Ս. Ասլաճածինի, Ս. Ասեփանմոն, Շոռոքի Ս. Ասլաճածինի, Ս. Յակոբ-Յայրաթես, Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ, Փառակայի Ս. Շնակոն, Ազեղաերդի Ս. Գրիգոր, Սրբուրուկի Ս. Կարաթես, Ս. Գեւորգ, Զին Ջուրայի Ամենափրկիչ, Ասարաթի յի Կարմիր վանքի Ս. Ասեփանմոն, ճահուկի Ս. Յովհաննես, Եւրին Յեղանաճեղի Ս. Ասլաճածինի, Քաղափկի, Տրոնիկի Ս. Ասեփանմոն, Տնակերտի Ս. Ասլաճածինի, Սպուգուի Ս. Ասեփանմոն, Բիսիս

Ս. Ասվաթանյանը, Հայկերի Ամենափրկիչ, Գաղի Ս. Գրիգոր եղբեր-
ցիները: Ոճական նույն ուղղութ-
յանն էր ժաչկանում Համբի
(այժմ Իրան) Ս. Ասեփանոս
վանի գլխավոր ճամբարի ուն-
ենակարը: Նախփշեանի հեյա-
կական ունենակարների առա-
ջ նակասգորի լուրջ մտահո-
գություն է առաջացնում եւ
արձան է ամենասեղոուն ու-
սողորոթւած:

17-րդ դարի որմնանկարների հասկածներ են դասիականել Վարդավանի Ս. Գեորգ եկեղեցուն, Լվովի հայկական եկեղեցուն: Ջաջուր դարին են վերաբերում Արցախի Սարուեն (Շապաղ) գյուղի Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու որմնանկարները:

19-րդ դարի առաջին կեսի հայ մոնոկոնսալ գեղանկարչությունը հուշարձաններից է Պիտիսի Նուրանե (Անիտա-իս), Ազարակի Ս. Մարինե (գալիք), Շուշիի Կուսմանյանի (չի փոխադանել), Ջամաթեի Ս. Հակոբ, Մեղրիի Մեծ քաղի Ս. Ասվազմանյանի և մի քանի այլ եկեղեցիների ունեցած նկարներ, որոնք ստեղծված են հասոցոյային գեղանկարչության զգալի ազդեցությամբ, ունեն համեմատաբար փոքր չափեր:

Մեղրիի եկեղեցու Ավագ բաժնա-

նի եռաժամ հորինվածքը նկարվել է 1846 թ.: Վերին մասում Բարեխոսության հորինվածքն է, ավելի

ԱՆՐԵՆ ԼՈՐԱՄԻԱՆՆԵՐԸ ԵՆ, իսկ ԱՍՈՐԻՆ ՄԱՍՈՒՄ՝ ՂՐԱԽԱՏԸ ՈՒ ՂԺՈՒԽՐԸ: Այս հեճաֆրաճկան հորինվածքին խոհեմորսն ԵՐԲ ՈՒՅԵ ԱճՆԱՔԵՐՈՒ

Ս. Գրիգոր եկեղեցուն: Տղավորիչ է հասկալալէս տղակերի սոսրիւ մալը, ուր մի կողմուն զրախ գնացող երանելիներն են, իսկ հակառակ կողմուն սասանայի ճերի ծեռով սանջանների եւ-թարկվող ու հրեի երախը ե-վող դիտխի բաժին դարձան:

Եկեղեցու մույթերի վրա ժաշկերված են Տեսարաններ Հին և Նոր Կապալառանների թեմաներով Ադամ և Եվա, Ադամն ու Եվան դրախտում, Սուֆ Երուսաղեմ, Խաչելություն: Սույն ժաշկերները, ինքնես կից եղած մալազություններն են վկայում, նկարվել են ի հիփաակ այս կամ այն ժաշկաիրակի որովհ ճաշակալուրմ ինեռնուն:

19-20-րդ դարերի եւ ժամանակակից հայ եկեղեցական ուղեւորները հայտնեցին մեծաքանակությամբ հայտնաբերված հուշարձանները, որոնք հայտնաբերվել են Կարգեցի Սուրենյանցի ուղեւորները Յալալի հայկական եկեղեցու Ուղեւորները ունեն մեծ Սփյուռնու կառուցած որոշ եկեղեցիներ: Խորհրդային սահմանը հայաստանի եկեղեցական ուղեւորները հայտնաբերվել են համապատասխան ամբարեղծության:

էին: Այնուամենայնիվ այդ տարիներին (1962-65թթ.) Օսականի և Մեսրոպ Մառնոցի եկեղեցում ստեղծվեցին մառնոցյան գյուհ

ղանձացմանը կոչված ինճասիո
որմնանկարներ (նկարիչ՝ Յովհան-
նես Մինասյան):

Այսօրվա, չնայած դառնահա-
ղախական ելևեղներին ընդիա-
նող առանձին հայկական ողնա-
կալքայիններն անցել է զարգա-
ցան ինքնախոյ ճամադարի, այն
առանձիններն է ոճական ու թե-
մաթիկ բազմազանությամբ, կոմ-
դոգիզիոն ու դասկերգայական
յուրահայկություններով, հարուս-
գունակի լուծումներով: Հայկա-
կան ողնաձկալքային յուր-
անշխյուր օրջան ընդուրույն է մի-
ջարկ արժեքալիւ սեղծագործու-
թյուններով:

Հայ գեղանկարչության դաս-
նությունը վկայում է, որ մեր անց-
յալի նկարիչները ստեղծագործա-
կան առումով մեծ մասամբ կանգ-
նած են եղել երեկ ուղու խառնու-
թյուն ավանդույթ, կանոն, նորա-
նունություն: Այդ է դասճառը, որ
մրանց արվեստը բազմազան է ու
հինգամսի:

Հայ հին ու միջնադարյան որմնակաշարչությունը մեկն է այն ամուր հիմքերից, որոնց վրա է խաչապատվում նոր ժամանակների եւ արդի հայ կերպարվեստը։ Որմնակաշարչությունը Հայաստանում ոչ միայն պվանդակաւն արվեստ է, այլեւ իր կոթողայնությամբ խորաթմն համահունչ է հայ արվեստի ձեւաձանդողությանը։

Կարեն ՄԱԹԵՒՈՍՅԱՆ

Գինը՝ 50 դրամ: